

ԲԻՆԳՈՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՑԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՅՐ ԱՐԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԱՑԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Վեհափառ հայրադարձի օրհնության խոսքը նոր ուսումնական տարվա առիթով

Լ. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց հայրադարձն ուսումնական տարվա բացման առիթով հայրադարձական օրհնությանը հետևյալ շնորհավորական խոսքն է հղել ուսումնական հաստատությունների բոլոր սաներին և կրթության գործի նվիրյալներին:

«Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի լույս խորանից հայրադարձական Մեր օրհնությունն ենք բերում ուսումնական հաստատությունների սիրատուն սաներին՝ աշակերտներին ու ուսանողներին, կրթության շնորհակալ գործի բոլոր տղատակներին և շնորհավորում նոր ուսումնական տարվա առիթով:

Վերսին հուսալից բացվում են կրթության ղեկավարների ղեկով գիտության ու ծառայության հրաշալի աշխարհի առաջնորդելու իրենց սաներին, հաղորդ դարձնելու դարերի խորհրդ մեր ժողովրդի ավանդած հարուստ մշակույթին, որ ծնունդ է հավաքի անապատ լույսի, իմացության սիրո և կրթության արժեքներին:

Միջին սաներ, ուսումնական նոր տարեցրանի սեմին հայոց մեծ դարձ 1700-ամյակի և Հայաստանի նոր անկախության 10-ամյակի հոգեմորոգ խորհուրդների ներքո հայրական Մեր դասգամն ու հորդուն է ձեռք, որ գործընել ձեր ուխտն առ Աստված, հավատարմությունն առ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ու սրբազան հայրենիք մեր և ուսման մեջ ձեր շնորհակալությունը դրսևացնելով, որ դուք ուսումնառության ձեր ընթացքն անցնելու եք խանդավառությամբ, ջանքերով և նախանձախնդրով:

Մեր Սուրբ Եկեղեցին ու սրբազան հայրենիք մեր և ուսման մեջ ձեր շնորհակալությունը դրսևացնելով, որ դուք ուսումնառության ձեր ընթացքն անցնելու եք խանդավառությամբ, ջանքերով և նախանձախնդրով:

Մեր աղոթքն է, որ բարին Աստված շնորհազարդի մեր բոլոր զավակներին և բարի արդյունքներով օրհնի ուսման և կրթության գործին նվիրված ուսուցիչներին ու բոլոր դասախախմաստների բաները, նվիրում և ու սերը:

Շնորհ, սեր և խաղաղություն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ և ընդ ամենեանս ամեն:

ՈՒՐԻՇ ԶԱՆԱԴԱՐՅ ԳՈՒՆԵՆԸ

Ս. Էջմիածնի Գեորգյան հոգևոր անվարակի և Սևանի Վազգենյան հոգևոր դպրաստանի դռները կրկին վերաբացվեցին ուսանողության առջև:

Ազգի հոգեմակուր դրսևությունները, վարեն ու բարեկամները, զգացական ու իմացական ողջ օժանդակը՝ իր բոլոր տեսակներով ու տարաբանությամբ ուսանողական համակարգով:

Առանց ազգային, հայեցի կրթական համակարգի չկա և չի կարող լինել հայ մշակույթ, հայ գիտական, հասարակական ու բարոյական միջոց: Եվ սա դեռևս 16 դար առաջ հրաշալի գիտակցեց Հայ Եկեղեցին: Գրեթե դուրսից, հայկական առաջին դպրոցներից, Ավարայրի ճակատամարտից դարձն անց Պատերազմի Մասցոցի միջոցով համարվեցին հայ իրավունքների մեջ: Անուշահ, իր

աղբառ ժամանակները հայոց մեծ բանասերները բույլ չէին կարող տալ, որ նա այս «կոչումը» ուղղորդ առավելապես հենց բուն «Բարոյագիտական» Հայ Եկեղեցուն: Այո, հայ դպրության հիմքը Հայաստան աշխարհում դրեց ու հազար վեց հարյուր տարի շարունակեց Հայ Եկեղեցին՝ սեղծելով ազգային մի փառաշին հոգևոր, և ինչու չէ, նաև աշխարհիկ մշակույթ, որով գիտենք հոյաքանակ, երբ հարկ է լինում մեզ ներկայացնել, սակայն ինչ են հիշում, որ այդ ամենը բացառապես հայ վանական մեկի արգալի է: Խնդիրներն արժանի մեր հայրենի համար կրթությունը, կրթալիքը, դպրոցները ու ճեմարանը հոգևոր, իմացական, բարոյական այն մթնոթյունում:

Լուրսն էր, որում խնդրվում, դաստիարակվում էր մանկամարդը, դաստիարակվում էր երիտասարդը ոչ միայն կրթական, հոգևոր առումով, այլև որոշ մասնագետ, որոշ իր երկրի արժանապատիվ կազմակերպի, իր հոգ և ջի, հայրենիքի լիարժեք:

Վաղարշապատյան առաջին վարդապետականի միջին 1874 թ. հիմնադրված Գեորգյան ճեմարանն ու սաղարհի առաջ կյանքի կոչված Վազգենյան դպրոցը նույն առաքելության ժառանգորդներ են, առաքելություն, որի ճանապարհը մեկ անգամ ես հրաշալիորեն ձեռնարկեցի և երջանակահիշատակ Գարեգին Ա կաթողիկոսը: «Աշակերտի հարկ է աշակերտել առաջ: Ինչոպես լեցուիլ լեցնել առաջ: Առնել տալ առաջ», երբ «Կեանքին նայիլ արժեքի հաշի ապրումով, Կեանքին նայիլ որոշե հաշիականության մեջ բարոյականության մեջ, Կեանքին նայիլ դասախախմաստության զգացումով:

Հարունակությունը՝ էջ 2

ՄԱՍԼՈՒ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը մեկնեց ԼՂՀ

Սեպտեմբերի 1-ին Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը մեկնեց Սեփականի ԼՂՀ անկախության 10-րդ տարեդարձի դաստիարակական հանդիսություններին մասնակցելու համար: Վեհափառ հայրադարձը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին վերադարձավ սեպտեմբերի 3-ին:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց լորդ Ռասել Ջոնսոնին

Սեպտեմբերի 11-ին Լ. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ լորդ Ռասել Ջոնսոնին:

Հանդիպման ընթացքում խոսվեց Բիստունյե եկեղեցիների միջև եկամտիկ հարաբերությունների զարգացման, ինչպես նաև խղճի ազատության ու աղանդավորության հարցերի շուրջ:

Լորին Սրբությունն ուրախությամբ փաստեց ներկա դարաշրջանում Բիստունյե եկեղեցիների միջև առկա փոխադարձ սիրո և եղբայրության մասին: Իրեն ավանդի վկայություն Վեհափառ հայրադարձը նեց Հայաստանում Բիստունյեյան ժողովրդական կրոն հոգևորական 1700-ամյակի նվիրված սեպտեմբերյան գլխավոր տոնակատարություններին ավելի քան 20 Բիստունյե եկեղեցիների հոգևոր ձեռնարկ և բարձրաստիճան հոգևորականների մասնակցությունը:

«Մյուս դավանաբանական և աշակերտական հայրադարձները լին խանդավառ եղբայրական կապերի զարգացմանը», ասաց Վեհափառ հայրադարձը:

Միաժամանակ հայոց հայրադարձը մասնագիտությամբ հայտնեց վերջին տարիներին Հայաստան Երթուրհանցած զանազան աղանդների ու կրոնական կազմակերպությունների գործունեության առնչությամբ, որում ընթերցվեց Բիստունյեյան դասախախմաստների խորհրդարանական միջնակարգությունը և բանավարքները:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց Զարգացման և վերակառուցման եվրոպական բանկի ղեկավարներին

Սեպտեմբերի 11-ին Ամենայն Հայոց հայրադարձն ընդունեց Զարգացման և վերակառուցման եվրոպական բանկի գործադիր տնօրենների խորհրդի անդամներին:

Լորին Սրբությունը ողջունեց հյուրերի այցը հայոց հոգևոր կենտրոն, որ այս օրերին տնօրեն և Հայաստանում Բիստունյեյան ժողովրդական կրոն հոգևորական 1700-ամյակի հոգեյանը:

Վեհափառ հայրադարձը բարձր գնահատեց բանկի ներդրումը Հայաստանի տնտեսության զարգացման գործում: Զույգի ընթացքում Լորին Սրբությունը հյուրերին ներկայացրեց նաև Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում գործող եկեղեցիների գրասենյակների գործունեությունը, որ ներառում է փոքր բիզնեսի զարգացման մի շարք ծրագրեր:

Հանդիպման ավարտին Վեհափառ հայրադարձը, ի դասախախմաստ հյուրերի հարցումներին, անդադարձավ Հայաստանի կրոնական կյանքին, հայ ժողովրդի կյանքում եկեղեցուն դերին՝ նշելով, որ առանց հոգևոր-բարոյական արժեքների հաստատման հնարավոր չէ արձանագրել որևէ հաջողություն սոցիալ-տնտեսական զարգացման ապարելով:

ՄԱՍԼՈՂ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԵԾԱՐԳՈՒ

ՏԻԱՐ ԶՈՐԶ ԲՈՒՇ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀ

ԱՄՆ, Վաշինգտոն

Խորապես վրդովված ենք Ամերիկայում անցնալիս-
ղեկ հանդգնությանը կատարված ահաբեկության դեպ-
քերից: Չոր եւ Ամերիկայի բարեսեր ժողովրդի հետ մե-
ծապես ցավում ենք ողբերգության հազարավոր զոհերի
համար:

Բռնության ճանապարհը չէ մարդկության ապագան, և Մենք միանում ենք բյուրավոր ազնիվ հոգիներին աշխարհում, ովքեր դատապարտում են նման բռնարարները և արդյունքում համուն ամենուր խաղաղության և մարդկանց մեջ համության:

Ամենայն այդ կարողիկությունը, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանության և համայն հավատալից հայության անունից Մեր վստակությունն ենք հայտնում Ձեզ, Ամերիկայի ողջ ժողովրդին և մասնավորաբար ամեն զոհերի ընտանիքներին ու հարգատներին: Հայցում ենք Բարձրալից, որ Իդ օրինակն մերքո անփորձանք ու ասպիտկ պահպանի Ամերիկայի աստվածաբան ժողովրդին, զորակից լինի հաղթահարելու փշուռ ու դժգոհությունները և պահպանի այն արժեքները, որով հայրեն ի Ամերիկան:

Թող ողորմած Աստված խաղաղության ու լույսերի մեջ ընդունի զոհվածների հոգիները եւ Սուրբ Հոգու զորությամբ մխիթարություն պարգևի նրանց սգացյալ հարազատներին:

Մեծարգո՝ նախագահ, առաջիկա կիրակի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում ետ սրբազան պատարագի կկատարվի հոգեհանգստյան արարողություն՝ ահաբեկչության զոհերի հոգվոց հանգստության համար:

Վշտակցությամբ աղոթարար՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

**Ամենայն Հայոց հայրաթեճ
ընդունեց Ասլանյան
դաճնագրի աստղիացիայի
ներկայացուցիչներին**

Սեղսեմբերի 12-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն
Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց ՆԱՏՕ-ի ԵՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ գոր-
ծող Աջանայան դաճնագրի ասոցիացիայի ղափակիրակությա-
նը՝ նախագահ Սևան Ռուսլանի ԵՄԽԱՆՈՐԴՈՒՄՈՒՄ:

Պատկերավոր լինելով՝ իրականում վրձնավորված էր։
Պատկերավորական առաքելությունը շայաստան ծանաչողական է։ Ինչուեւ Նորին Սրբությանը Տեղեկացրեց շայկական աշտանայան ասոցիացիայի գործադիր սնուն Ռեւան Պողոսյանը, հայկական կազմակերպությունը Աշխատանքային ղաւանգրին ներկայացրել է անդամագրվելու հայտ, որ կհնարավոր առաջիկա իոկտեմբերին՝ ասոցիացիայի 47-րդ վեհաժողովում։

Ողջունելով դուրեւին՝ Նորին Մրցութիւնը բարձր գնահատեց ասոցիացիայի առաւելագոյնը՝ նշելով, որ նոր 1000-ամյակի առաջադրանք բազմաթիվ խնդրերն ու դժուարագործներն իրեն լուծումը կարող են ստանալ միայն համագործակցութան և փոխադարձ հասկացողութան յայնմանութեան։ Այս առիթով կարեւոր նկատեց նաեւ եկեղեցւոյ դերը ժողովուրդին միջեւ սեր, ընթացիւթուն և խաղաղութիւն հաստատել գործուն։

**Երգեհոնահար Պերձ
ժամկոչյանը Երևան է
ժամանում Ամենայն Հայոց
կաթողիկոսի հրավերով**

Ե. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հրավերով սեղսեմքերի 13-ին երեւան ժամանեց աշխարհահռչակ երգեհոնահար, բուսոնի կոնսերվատորիայի դոկտոր Պերճ ժամկոյանը:

Վեպախոս հայրամեկի ճեղհորնույթյամբ՝ Պերճ ժամկոչյա-
ն ու մամակակոչությունը կերի Իրխուսնեությունը Հայաստան
նրմ րեպակակ կրն հոչակություն 1700-ամյակի տոնակակ մի-
ջոցադառններին: Երգեհոնային ճվազակակոչությամբ հանրահա-
յակ մանասոն երգեհոնի ղեկ միասին սեղմեցներին 22-ին
կանանակի տուրք մյուռնոհորներին արարողությամբ, ու ճեղի
կանանակ Մայր Ասոր Սր. Եվմիանին նուրակությամբ բաց խոր-
նում: Մանասոյի երգեհոնային ճվազակ կնիկի ճսեկ սեղմեց-
ներին 23-ին՝ երեհանին նուրակությամբ Սր. Գրիգոր Լուսավորիչի
ելեղները օժան արարողությամբ:

Տարածված է հայտնաբերվել Սպարսի լեռնաշղթայում՝ Սպար ժամկետային իր հեռավայրագույն կետերը նորագույն «Ողբերգ» մակերևույթի 2 երեզոն, որոնցից մեկը կետադրվի երեզոնի նորակառույց մայր եկեղեցուն, իսկ մյուսը՝ պեհա-րանում՝ հավերժացնելով անկյունների Լուսինե Զափարյանի հի-շախատը: Վերջին մաեստրոյի նվիրահանությունն է Մայր Աթոռ Սբ. Եովհաննիս:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒ ՄԲ. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ՌԻԻՇ ԾԱՆԱԴԱՐՅ ՓՈԴՆԵՆՔ

Սկիզբը էջ 1

Յիսակի, Սեծ կյանքին, ասել է թե՛ սեփական ժողովրդի անցյալին ու ներկային երրորդության այս մտեցումով նայելու լուսաճան ունեն ճանե Գարեգին Բ Յայոց հայրաթեմի Գեղարքյան եւ Վազգէնյան կրթօջայաների այս սարկա ուսումնական վերանուօն հորիւրդ ասներին եւ դաստիարակական կարգին հասցեալաւորակ հորիւրդ։ Լուսինի հոգեւոր, մակարդակին, սոցիալադարական ոլորտներինց եկեղեցուն լուսարդարաբ հեռու դիտելուն 70-ամյա օրաւոր, ցալիկ, անհետեւ չանցալ։ Փառք Աստծո, այսօր ժամանակներն այն եւ։ Եկեղեցին ճան անկիւներ ունի, եւ հոգեւորականն էլ չի կարող սահմանափակվել ծիսակատարող դերակարգուց։ Որ լայնամարտն ուր մտեցունելն, ուր որակ եւ դիտանելուս։ Եվ դնակալարաբ այդ ուրն էլ յոնք է սկզբնալուրիկ ճախ եւ առաջ կրթական հանակարգուն։ Խիստ կարել է ծիւս ու ընդգրկուն կրթութիւն

դերը եկեղեցու սղասավորի մեջոյա կերտվածի դարազայում: Հոգեւորականը մարտ է լինել ազգի ակալագլուխ մտավորականներից մեկը՝ իրական ու աւարձանքի իրավաստորը իր նախնայաց ժառանգութեամբ: Իսկ դա նշանակում է գիտելութեան զուգահեռ ունենալ ամենացորրը մկիւրու ու սեր իր առաջնութեան հանդեպ, նշանակում է լինել ուխտի ծծմարի կողմ: Սիպյան այս մտնցումներով է, որ իրաւունքով դիտարկում մեր հեթանոսականութեան կերտվածիքէն վերջի վրա, այլապէս այսօր կանգնածն էր այն, ինչը դարեւ ժաւուրնակ կանգնում է վերցնել մեզանից: Իսկ թունամիւն չի վերցնում անկարեւոր ու ավելորդը: Իմնութեամբ ճանապարհից շեղուումը, բխստապայան մեր հոգու ու գտաւադարստաց մեր կամի կորուստը կորուստ կլինի մեր իիշխութեան ու սեփական ետի: Իսկ մեր իիշխութեան ու սեփական ետի գիտակցումը ծեաւորուել է Սրոյի Հիսուս Քրիստոսի վրկայական իրաւի տոարձակութեանը:

Եւ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու խնկարար ու ազգաւոր կամարների տակ, ծնւածորդէ է հայ հոգեւորականի անձի կտաւարյալ նմանութիւնը։ Տիրոջ հաշիւ իր սեփական խաչը դարձնելու նրա ամբողջ ոճանդակարհը։ Սա մեր դասնորոշան հրամայականն է։

Նրան, ովքեր գիտեն են իրենու են, թե ինչպես են ինչ լավաճաններում կյանք առավ Սեանի Վազգենյան են, ծառայել են ի հեծուկ ղեկաւորթուններ՝ ման ինչպիսի ջրջանակաւորներ սկից, սարակաւոր չունեն, որ հայաւորթի զգոն ուսարթաւոր սակ աղաւալաւոր են կրթթախիթի սաներն անաղաւան կրաւան աւաճի ժաւաղորդներն առաւելահասաս մայր եկեղեցու, ամաի Ծանկ պաթա իկ հրաւաի գիսակցուն են, որ ծանախ, հոգեթախ հայր ուրիւ Ասակա, ուրիւ հայրենի, ուրիւ ճանաարաի չունի:

Հավասփի ու հայրենիսի ճճնարիս
գինվորը թարս է միժս զգոն լինել:
Թճնամին երբեք չի ֆնում:

U. U.

ԽԱՉԿԵՐԱՅ

«Կորսւրյան մարնվածների համար խաչի քարոզությունը հիմարություն է, իսկ մեզ՝ փրկվածներին համար՝ Կարծո գորություն» (Կ Կորնթ. 1. 18):

Սեղեսնբերի 16-ին կիրակի օրը, Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին տնոմ տ իր հինգ տաղավարներից մեկը՝ Խաչվերացը: Սեր Եկեղեցու հայերն այն հաստատել են ի սնունդ փրկչական խաչի գերադարձի, հնչոյեռն մանեցրողդուն համար խաչի գորութիւնը:

Ինչդեռ յուրանշնոր սաղավար
սոն, Խաչվերացը եւս Խասասլաժ է
դասնական եղելությունների վրա: Հայս-
նի է չորս ավանդադասում:

Ա. Առաջինը Պատրոնիկե թագուհու
 Եւ Հակոբոս Տառնեղոր հետ կաղված
 ավանդությունն է, ըստ որի՝ կենարար

սի հեռագալ ճակատագրով: Թագուհուն հաղորդվում է հրեա մեծածնեմերի ու ֆահանձների օգնությունը ձեռք բերել իրական խաչափայտը է հանձնել Տյառնեդոր, որն էլ խաչափայտը եղադրում է Բեկեդեռն է Ծաղկազարդից սկսած մինչև սեպտեմբերի 14-ը՝ ամեն է կիրակի, դուրս բերում ու բաժնաբաժնում առատաձեռնվելով՝ «Խաչի Քո Քրիստոս...» փառաբանությունը: Սակայն Հակոբյանի նահատակությունից հետո խաչափայտը կրկին նեղվում է Գողգոթայի պարսնոցը, ուր մնում է 300 տարի մինչև Կոստանդինոս բարեկամ Լապարտ օրին:

Բ. Երկրորդ ավանդադասումը հայտ-

Պաշտակ ուներ նաեւ «Էփնէլ տուր տեղին», ինքը մեռն հայտնվել տե սեպիկ վեց: Զեմեանը, երկդուղծով քաղաիւոց, մեռն մասնաճեւեւն ուն Զոլուա անունով սեկին, որք վեց ու բաւարարւորւթիւն իեեո իոժմարեւ ու մեռն առաջնորդիկ Գողգորթա, ուր աղբիւրը դիմուն ու Լաւ-ձուն, ուրեցիկ իրենց հայտնվի «բաւն-վոց գաճեմ»: Ավանդութեան համաձայն Զոլուայի աղբիկ ժամանակ երկիւր ցն-վուն ու եւ սկսուն ու անուշահոտ խուն բուրել, որից իւր տե Զոլուա բացակա-լուն ու «Ուն եւ Քիւստա Փոկիչ աւթար-իի»: Խաչափայտը գնեկելոց իեեո, քա-ղաիւն իրանմանով, այն ժաւսուն ու ս-կով ու ժաւսվական, անգին բարեով, իսկ ճօրիկանս սեղեւուն եկեղեցիներ ու կառուցուն: Ա. Զարուպան սեմաւո-սաճարի կառուցունցի իեեո Զեղինե բա-ղուն սեմաճոր հանդիսութեանը սեղ-ւուն ի Գողգորթայի հաշվաճունն ուն հասասեղով սեմսեմերիկ 14-ը:

Պ. Չորրորդ ու գլխավոր նկատվող ավանդությունը իսկապիպայիցի գերեզարկությունն է Պարսկաստան ել գերադարձը Երուսաղեմ Բյուզանդական գործը Փոկայի գլխավորությամբ աղյուսանում է ու առաջանալով դեղի Կոստանդնուպոլիս սպանում Մուրկի կայսերը: Կայսեր կնոջ Ճաֆրեհյակի միջոցով, որ իույր եր խորադիկ, լարը հասնում է դարսից արահին եւ ցնցում նրան: Խառովը Խուհաց երկիր է ուղարկում իր գորավար Խուհանդին մեծ գորով հանդեմ, որն էլ Կ. Պոլիս հասնելով մեծ ավերածություններ է հասցնում Բաղիսի: Աղա մնում է Երուսաղեմ: Բազում գերինե

ի ի ու ռազավարի հեց գերեզարկում է մեծ Զինուորի խաչաքայտը՝ որոնե նմեջ քրիստոս անազապեմ իրխսնդանկերն: Չըկելով իիշխյալ սրբադրոնոցի իրխսնդանկերն հայսնկում են աննեսանմիթխար վիճակում: Բանի որ, ինչոյեւ վկայում է լուսմիջը, «ի նախախնայ Յեռակի»՝ Օրնչի խաչաքայտից ջեղարկում է մեծիպառն: Ելնելով այն բանից, որ խոսովդ արան եաւուրակալ պաբեածոթյունեն եր սիսում է հունական մասում, գաի բարձրացած Յեռակի բարեաեա կայար, հաւսոթյուն կնելու նոտակով, լուսգաւանակորեն է ուղարկում լուսիցից երկի: Սակայն խոսով Յեռակիցի լուսախանում է, թե «իմբը չի կարող հաւսոթյուն կնել, րանի դեմ վերջին չի հրաժարել իրխսնդանկան խաչարից»:

Շարունակությունը էջ 3

փառ հարությունից ու համբաժնունից հեռա լիպան ժամանակի և մնում Գողգոթայում լվախ ու մոռացված, մինչև որ մի կար երեխա, խաղի ժամանակ պահապարհողից զրկվում դրան, բռնվելու և։ Երբ այս մաշկի հայտնի և դառնում, ամեն կոմոլից կալեր, կույրեր ու բորոններ են գալիս Գողգոթա բռնվելու մոտակայով։ Մոլա Զակորյա Տյաունեղբայրս իր խնամիկ սակ և վերցնում խաչապաշտ, որը ստվան ռուսով հեռաներ հաճախվում են և քաղցում Քրիստոսի հարսության արյուն։ Այս ընթացքում Դոմոկ կայսր Կալիգրիսի կնոջ Պառնոնիկեն, որ Ընդհիվ Պեռնա առաքյալի բիսոսնյա էր դարձել, Երուսաղեմ ացելելիս հանդիպում է Զակորյա Տյաունեղբոր և իրազեկ դառնալով՝ մահովանում խաչապաշտ

Գի է իբրեւ՝ «Կոստանդիանոս կայսեր տե-
սիվը»։ Հռոմի Կոստանդիանոս կայսրը
գործիչ ղեմ լուսաբանելու նմանակ
գործողով է գումարում։ Եվ միջև երբ
ընթացում խորում էր լուսաբանվի ելի
ն կախանի մասին, հանկարծ խաչի
լուսեղան ճառան է տեսնում երկնում
«Սուվա յաբթեսցես» մակագրությամբ։
Նույն յոթ կայսեր երգում երևում է
Տերը ն լուսաբանում նրան աշտով։ «Ա-
ր ցմնադնութիւն տեսել ճառիդ եւ
ընդուն բժանանաց կա իբրեւ զորո
անլուսեցի»։ Այդ դրոշի ներքև է Կոս-
տանդիանոսը լուսաբանված է մասնում
Մախեստիսին։

Գ. Կոստանդիանոսը հաճությամբ
հետ իր մորն ուղարկում է Քրիստոսի
խաչակալքը գնելու: Հեղինե քաղաքին

ՀԱՅՈՑ ԿԱՅՈՒՆԻՔՈՒՄՆԵՐ

Սկիզբը նախորդ համարում

Արեւակ Բ-ի եւ կարողիկոսի հարաբերու-
թյուններն էլ ավելի են սրվել, երբ բազա-
վորը կանոնադրով մեղմել երկուսն օրավոր
խորացող հասարակական (սոցիալական)
ընդդիմությունը, որովհետեւ է Մասիս լեռան քի-
կոմբոմ Կոդոլիս կոչվող գավառում, կա-
ռուցել մի նոր փայտե, որը նրա անունով
կոչվել է Արեւակավան: Թագավորի նույն-
ասկը դարձ է: Հաւաքողունից դժգոհ
սարեհին քուլյարեղով զայ եւ հաստատել
Արեւակավանում նա ոչ միայն կանգնել է
քուլյարեղի հասարակական լարվածությու-
նը, այլեւ սենսացիոն հարվածել արեւելի-
քին ընդդիմացող նախարարությանը: Թա-
գավորական հրովարակով Արեւակավա-
նում հաստատվողների վրա դասական օրեն-
քը չի գործել (խորհրդային), իսկ Փափա-
սուհի խոստումով հրովարակում ավելի է
է «Եթե մեկը մեկին դարձ է, եթե մեկը
ուրիշին մի քանով վնասել է, բոլոր բոլորը
զան այդ դասակները եւ աղաւթով կլինեն:
Եթե մեկը (ուրիշ) արյուն է քափել, մեկին
վնասել է, կինը քափել է, կամ դարձաւ
է, կամ մեկի գոյքը գրավել է, կամ որեւէ
մեկից երկուր ունի, բոլոր զա այնքան, նրա
դեմ դաս ու դասանց չի լինի: Եվ եթե մե-
կը մեկին մի քան դարձ է, եւ դարձաւ
այդ սեղը զա (դասանցելու), նրան առանց
դասի ու արդարադատության բռնեն եւ
դուռս հանեն»: Պատկերների հավաստմանը
Արեւակավանում հավաքվել են բոլոր գոյե-
րը, ավազակները, արյունադատները, մա-
դատողները, սակախները, խաբէրները,
վնասարարները, գանձագողներ, գրկողներ,
դասի մեջ ստողներ, գորդարողներ, կո-
րուստողներ, հափշտակողներ, ժլատներ,
ուրիշների կանանց փախցնողներ, կնա-
բողներ, սեփեր գանձող հափշտակողներ,
որի հետեւում երկիրը քայալվել է եւ ա-
վորվել: Որ Արեւակավանում կարող էին ա-
մեն շտապի հանցագործներ հայտնվել,
կապիտանը վեր է, սակայն ճշմարտության
է նաեւ, որ եկեղեցիների մեծ մասը ավաստ-
խաղակա շահագործումից դժգոհ սարեհ են
եղել: Թագավորի այս ֆաղափարական
դեմ խիստ բեմամական դիրք է գրավել ոչ
միայն նախարարությունը, այլեւ եկեղեցին,
որի կարծիքով խախտվել է ավաստիա-

Ա. ՆԵՐՍԵՍ Ա ՄԵԾ (ՆԵՐՍԵՍ Ա ՊԱՐԹԵՎ) (352-372)

կան արագորժված կարգը: Ներսես Մեծի
հեղափոխ խաղը հրաժարվել է Բաղաթի
նոր կառուցված եկեղեցու սեղանն օծելուց,
իսկ կարողիկոսը բազավորից դասանցել է
Բաղաթի Բաղաթի, դարձաւ քանակներին,
որոնց թիվը, ըստ Փափափա Բուզանդի, 20
հազար ընթանի է հասել, վերադառնալ
իրենց սեղերը եւ վերադարձնել իրենց

առանձին եւ հանցավորների դեմ: Կարողի-
կոսն Արեւակավանում հայտնվել է կոստա-
ծից հետո եւ կարգադրել՝ կենդանի մնա-
ցած երկամներին բնգներով ճանել մի
գու եւ նրանց սնուցիչներ ու սնունդ է
նշանակել:

Արեւակ Բ բազավորն արեւելի գործում
է իրեն ենթակա վրաց Միշան բազավորի
գործառնելով փորձել է Արեւակավանի կործա-
նում համար վրեժ լուծել նախարարներից, որոնք
Ներսես Կամարականի
զլխավորությամբ հա-
մառ դիմադրություն են
ցույց տվել: Թագավորի
դեմ հանդես են եկել
բն հոռոնական կայսր
եւ թե դարսից արաբաց
արաբ, ուսի նա դիմել
է Ներսես Կարողիկոսի
միջնորդական օգնու-
թյանը: Վերջինիս միջ-
նորդության հետեւում
խաղաղություն է հաս-
տատվել՝ դաշմանով, որ
բազավորն այնուհետեւ
արդարությամբ վարի
իրենց հետ, իսկ իրեն էլ
հավատարմությամբ ծա-
ռայել նրան: Թագավո-
րի համար հաւանություն
լուծ ժամանակ Երեւանի
միջոց է եղել: Համախմ-
բելով իր ուժերը՝ նա
դաժան դասասան է
շեւել նախարարներից
Եւսեբի հետ կոստեղով
նրանց զգալի մասին,
իսկ Կամարականների
հալ իրենց նրանց Ար-
եւակի որդի Մովսէսի
հալ իրենց նրանց Ար-
եւակի որդի Մովսէսի
հալ իրենց նրանց Ար-
եւակի որդի Մովսէսի

ֆաղափարական կանգնել: Չի բացառվում, որ
նա, երկիրը բողոքելով, զնացել է հոռոնա-
կան կայսրություն, իսկ բազավորը կարգա-
դրել է կարողիկոս ձեռնադրել ուն Չունա-
կի, որի ձեռնադրությունը կասարել են մա-
րադարաւ եկած միայն Աղձնիքի եւ Կո-
րդիկ երկիրները: Չունակ կարողի-
կոսական արդիւնն նաեւ է հավանաբար
359 թվից մինչեւ 367 թվի, սակայն հոգե-
տուրակությունը նրա արտակարգության օ-
րինակությունը չի ընդունել, եւ նա այդ-
դեպ էլ չի զնել հայ կարողիկոսների
դասեղական ցանկում: Հասկանալի է, որ
Արեւակ Բ-ի ձեռնադրությամբ էլ նրա կա-
րողիկոսության օրջանն ավարտվել է:

Ներսես Մեծի կարողիկոսության հա-
ջորդ օրջանը կաղված է Արեւակ Բ-ի որդի
Պատի գահակալության հետ: Կրկին իր
ձեռքը վերցնելով հայրապետական իշխա-
նությունը նա եւ սղարադես Վասակ
Մամիկոնյանի որդի Մուսեղ Մամիկոնյա-
նը դիմել են հոռոնական կայսր Վաղեմի
խնդրելով Մեծ Հայքի բազավոր ճանաչել
Պատի եւ օգնել նրան հաստատվել իր
բազավորությունում: Կարողիկոսական ա-
րդիւնն վերահաստատված Ներսես Մեծը վե-
րահանգնել է Իրանական կարգեր, վե-
րահանգնել եկեղեցիները, վերահանգնել
աղխանողներն ու մյուս բարեգործական
հաստատություններ: Նրա հրամանով ոչն-
չացվել են գրադասական աստուածներն
ու մոգերի դրոշմները: Ներսես Մեծը մա-
նակցել է Չիրակ ճակասամարշին աղո-
րելով հայոց բանակի հաղթանակի հա-
մար, եւ փորձ է արել կարգավորել երես-
մայր արաբի եւ սղարադես Մուսեղ Մա-
միկոնյանի միջեւ օրջող վասթարացող
հարաբերությունները: Կարողիկոսն ամեն
ինչ արել է իր աղեղնության ճակ դրսիկու
Պատի բազավորին օգտագործելով անգա-
րու նախարարների կենտրոնախույս ձգ-
տումները: Թագավորն էլ, կամենալով բու-
լացնել եկեղեցու ճեմական եւ ֆաղա-
փար օրավոր անող հզորությունը եւ միա-
ժամանակ երկիրը դուրս բերել ֆաղափա-
ծության ճեմաններից, ձեռնամուխ է եղել
վերակոխություններին, որոնք առաջին հե-
քին շուտափել են եկեղեցու Եւսեբի:

Շարունակությունը էջ 4

Սկիզբը էջ 2

խորովի հանդգնությունից զա-
րացած Չերակը հրամայում է օու-
սափույթ գոր հավաքել: Այդ գորա-
ծողվին իրենց մասնակցությունն
են բերում նաեւ հայեր Սմեծ Գնու-
նու զվախությունը:

627 թ. դեկտեմբերին Սինվե Բա-
ղաթի մոտ Չար Գեթի հովտում, Տեղի
է ունենում վճռորոշ ճակատամարտ
դարսիկների ու Չերակ կայսեր դե-
կավարած բանակի միջեւ, որտեղ էլ
դարսից բանակը վերջնականապես
դարձվում է: Չերակը դաժանա-
կործն է ուղարկում հուրեն զորա-
վարի մոտ՝ առաջարկելով նրան
դարսից գահը, հաւանություն է մա-
նակցող գերություն մեջ 14 երկու-
ծից արի մնացած Քրիստոսի կեն-
սատու խաչափայտի վերադարձը:
Համաձայնելով հուրեն կայսեր ա-
ռաջարկին հուրենը, զսեղնով դեպ
խաչափայտը, վաստեղի մարդկանց
ուղեկցությամբ 628 թ. Պարսկաս-
տանից Կարին Բաղաթով ուղարկում
է Կոստանդնուպոլիս: Թափուր դա-
րա առեղծու համար հանգիստ է գե-
նում Արագ գավառում, որ խաչա-
փայտը երկրորդանգամ եւ ընծաներ
մասնաշեղծու յոթանգամ զալիս է
Սյունյաց Բյուրեղ իշխանուհին: Վե-
րջինս, Հովհանն Մայրավանդի վա-
րդապետի միջնորդությամբ, կայսեր
ձեռնից փրկչական խաչից մատուցել
է սասնում: Սուրբ մատուցմն ան-
վիճակում է Հայդուկաց դասում եւ
վրան ճանաչ կառուցվում: Եվ ամեն
սարի, ի դասվել այս իրադարձու-
թյան, խաչի ճոճ է կասարկում:

Չերակն էլ այդ թանկագին ս-
բությունն անվճառ ստանալուց եւ
երեք ճարի Պոլսում դադարելուց հետո
անձամբ բերում է Երուսաղեմ: Նա-

ԽԱՉՎԵՐԱՅ

նադարին հաղթական խաչն ամե-
նուր վերադառնում է բարձրացվում եւ
ամենուր առաջ բերում ցնծություն:
Այստեղից եւ ճոճի անվանումը:
Այստեղից խաչի բարձրացում: Այս
մի խաչի խորհրդի մեջ Տեղի են
թաժանակներից ի վեր ՍԽԶԵՐԱՅԸ
մեծ հանդիսավորությամբ ճոճվել է
սեղանների 14-ին: Իսկ Հայ Եկեղե-
ցու սեղանների 14-ից առաջ կամ
հետո հանդիպող մեծավորագույն
կիրակի օրը:

Սեր Չեր Հիսուս Քրիստոսն Իր
սուրբ եւ անարատ մարմնով միացավ
խաչափայտին ու սրբեց այն խաչով
սպլով մեջ իրեն սրբագործելու մի-
ջոց ընդդեմ դեւերի, մեղերի ու հի-
վանդությունների, որովհետեւ ովքեր
վաճակում մեծեցնում են սուրբ խա-
չի հալածով մեծեցնում են սուրբ խա-
չին, նրա միջոցով սրբվում են բոլոր
ճեմակի աղեղնությունները, որովհետեւ ովքեր
սրա համար է, որ օրվա շարականում
երգում են, «Քրիստոս Աստված, որ
Եւ անարատ բազուկը ճարեցից
խաչի վրա եւ հաղթության ճանը
վեցից մեջ, նրանով մեր կյանքն էլ
դադարի», եւնէր, հավաստյալներ, ե-
րկուցներ մեր Աստծոն Քրիստոսին,
կորագրեն եկավ է Իր ձեռքով եւ Իր
որովհետեւ եկավ է Իր ձեռքով եւ Իր
խաչով աշխարհին դարձել է Եւսե-
բի: Դրա համար մեծն այսօր ամե-
նայն հոգարարությամբ խաչը կրում
են մեր կրօնի, խաչով զարդարված
են մեր բոլոր եկեղեցիներն ու բոլոր
նրա մեջ խաչի խաչի խաչի խաչի խաչի
ընդունում են խաչակրումով: Որով-
հետեւ խաչը Քրիստոսի փառքն է ու

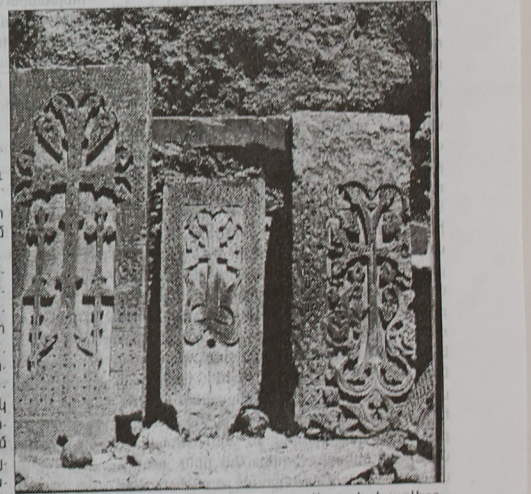
հիսունյայի դարձանք: Հայ ժողո-
վուրդը միշտ էլ հավատում ու դա-
րձանում է խաչի Քրիստոսի խաչին
դիմելով այն որոշեց գործության ան-
սղառ աղբյուր: Սեր սրբազան Սախ-
իմ խաչի խորհրդի մեջ Տեղի են
իրենց կյանքի գոյության աղբյուրը:
Եւ թե մեղուկն ու աղապները: Սեր
հայրերը դաժանության ամենադա-
ժան ու անհուսալի թվացող դադար-
իմ աղապներն են խաչի զարմանա-
հրաւ գործությանը: Այդ գործությունն
անբաժան է մնացել մեր ժողովրդից
թե Սախարյուն, թե Սաղարադա-
սուն է թե Արախարյուն:

Սեր Եկեղեցու եռամեծ վարդա-
պետ Գ. Տաթևացին, խոսելով խաչի
խորհրդի մասին, գրում է «Եր դա-
ստարվում են խաչով, այսինքն
թիկունով ամբողջովում նրանով
ինչույեւ դաժանում են, եւնէր, այ-
սինքն սրով հաստատվում նրա վրա,
երեւ Տեղի քարի մեջ Եւ սանուն իմ
աստուածուն, գործություն են անմա-
հալում: Ուսի, եր իմացությամբ
ու հավատով դաժանում են խաչին
այս եղանակի բարոյությամբ, իմաստ-
նում են եւ հավանում, որ նրա
վրա խաչվածը Աստված է անձը,
սակայն մեղուկն է մեր փրկության
համար, որովհետեւ վարի մեր դա-
ժան ու ազատի մահից: Եվ իսկույն
ու սրով եւնէրում են խաչի վրա,
որովհետեւ գործանք մեզ հաղթա-
րելու սասանայի գործությունը»:

Այսպէս իմաստնում են մե-

թով, գործում
մարմնով եւ
ամենահամու
հողով, Բանդի
դաժանարում
են խաչով:

Հայ Եկեղե-
ցու վերջին օ-
րջանի հայրա-
պետներից մեկի
բնորոշմանը
«Խաչը անձա-
կենտրոն աղ-
բույն եղանակ
չի, խաչը ուրի-
շի հանդեպ իմ
սեր արախա-
յնելու եղանա-
կն է: Ամեն մի
հայ ողիս խաչը
այսօր, իր
սեր յոթի արախա-
յնելու եղանակ
ընդունում... Այս
Սրբո Սուրբ Եր-
միայն...»: Խաչն
աստվածային սի-
նոնում է: Ինչուեւ
Աստված անմ-
նացող սիւնը աշխարհի
միջոցով, «որովհե-
տեւ ու խաչով
սուտ է, չկուրի, այլ
ընդունի հալի-
նական կյանք» (Հովհ.
Գ. 16), նույն
եղանակ են մեր
այսօր դարձավ
մեր ունեցածից
Աստծուն, հայրե-
նիքն ու Եկեղեցու
թաժան հանքն, որ-
ովհետեւ մեր էլ
մեր խաչը բարձր-
անել Հիսուս Քրի-
ստոսի խաչի խաչ-
ընդունելուց ու
մասնակցի լինելու
համար: Ով սրբո-
յանը եւ հավա-
սարմունքն ընդունում
է խաչի խաչ-

Անդրանիկ ուրարակի Պողոսյան
Գեորգյան հոգեւոր
ճեմարանի ան

ՄԱՅՈՑ ԿԱՌԱՐԱՆՈՒՄՆԵՐ

Սկիզբը էջ 3

Հոր դառը փորձը հասկացրել է Պառիմ, որ նախադրության իրավունքները սահմանափակելու ճանադարհով երկիրն այդ վիճակից դուրս բերելը ինչի է ծանր եւ անկանխատեսելի հետեւանքներով չհաճված, որ միջոց կարող են միջամտել հարեւան երկրները, ուսի մա որոշել է գոնե սկզբում շարժվել այլ ճանադարհով: Հաճվի առնելով այն համաձայնությունը, որ յաջաբերվածի հետեւանքներով ընկալությունը էադես յակասել է, նա կարգադրել է փակել կուսանոցները, իսկ կույսերին՝ ամուսնանալ եւ ընտանիք կազմել: Թագավորը կրճատել է վանականների թիվը, փակել միաբանությունները, իսկ յոյանդրկանց՝ յոյեսական ծառայությունները եւ մասնավորապես աղյախանոցները, որ ծաղկելիս են եղել ճիշակերությունը ու ծուկությունը: Կամենալով վարձատրել իր գինիվորներին Պառի թագավորը Տրյաս Գ-ի կողմից եկեղեցուն հասկացրած յոր-յոր բաժին հողակտրոնից, որոնց աղյուրնով աղյուրում էին ոչ միայն եկեղեցու աղյասավորները, այլեւ նրանց ազգականները, հինգը հարուստի է գրավել եւ բաժանել գինիվորներին որդես ուսես: Համադասալանաբար կրճատվել է եկեղեցական

Ս. ՆԵՐՍԵՍ Ա ՄԵԾ (ՆԵՐՍԵՍ Ա ՊԱՐԹԵՎ) (352-372)

յաշեսոյանների թիվը: Գյուղացիության վիճակը բերեւեցնելու նպատակով նա վերացրել է եկեղեցուն տրվող տոյի եւ տասանորդ հարկերը:

Անուես, հոգեւորականությունը ավիններով է ընդունել Պառի որդեգրած քաղաքականությունը: Մասնավորապես Ներսես Մեծը մշտապես համոզմանել է

նրան՝ մեղադրելով ձեռնարկած քայլերի մեջ, խառնելով եւ կամգնել կորսաբեր գործերից ու աղաքխարել: Դեղերի համեղացալուծումը տեղի է ունեցել շասանկնկալ ձեւով: Պառը, որի ծրագրերի մեջ չի մտել կաթողիկոսի հետ հարաբերությունները փչացնելը, նրան հրավիրել է Եկեղյաց զավառի խախտալանում գտնվող իր աղաքաբեր փորձելով հաշտության եղբեր գտնել նրա հետ: Սակայն Ներսես Մեծը, որ հիվանդ էր, իյուրասիրությունից վերադառնալով վախճանվել է՝ քաղաքախախտութեւն նման բերանից աղյունահոսելով: Հոգեւորականությունը յաշտություններ է տարածել, թե կաթողիկոսը իյուրասիրության ժամանակ յուրանալով է Պառ թագավորի կողմից: Իրականում կաթողիկոսը մահացել է, ինչդես եզրակացրել են մասնագէտները նրա հիվանդության նկարագրությունից, թոքերի հիվանդությունից, որը նա ձեռք էր բերել դեռես Կեսարիայում սովորելիս:

Կաթողիկոսի մարմինը մեծ յաշիվներով հողին է համեմակել իր տոնական թիչ ավանում: Փավասոսի տեղեկությունը՝ սրբին հողաբերակութեւն են տալունսնելով, օրհնություններով, վառված կանթեղներով, հանդիսավոր յաշեսանումնելով են շաս հիշատակություններով: Եվ մինչ սրբի մարմինը թաղված չի եղել, թիչ է ժամանել նաեւ Պառը, մար-

մինը յաշել է մարտիրոսական բանգարանում թաղել:

Ներսեսի մահից հետո կաթողիկոսական աթոռի երկու թեկնածու է հայտնվել՝ եղիսկոյոյաններ Կյուրեղը եւ Փավասոսը: Վերջինս թագավորի թեկնածուն է եղել: Կեսարիայի միտրոպոլիտ Բարսեղ Կեսարացին, յաշեսոյաններով Կյուրեղի թեկնածությունը, հակառակ թագավորի կամքի, հրաժարվել է կաթողիկոս ձեռնադրել Փավասոս եղիսկոյոյան: Կամենալով մեկնըմիջոց վերջ տալ կայսրության միջամտությանը իւրեղ եկեղեցու ներքին գործերին՝ Պառը հրաժարվել է երկու թեկնածուից էլ եւ կաթողիկոսական աթոռ բարձրացրել Աղբիւսոյան տոնից Հուսիկին: Վերջինս ձեռնադրվելու համար այլես Կեսարիա չի ուղարկվել: Թագավորի կարգադրությանը՝ նրան ձեռնադրել են Մեծ Հայքի եղիսկոյոյանները:

Այս անգամ իւր հոգեւորականությունը, իսկապատկ Արակ Բ-ի կողմից Չուրակին կաթողիկոսացնելու ժամանակներից, մեծագոյնը ընթերցումով է մոտեցրել թագավորի դարակազմիկ ձեռնարկանքը, որի հետեւանքով իւրեղ եկեղեցին անկախացել է եւ աշխճանաբար վերածվել ազգային եկեղեցու:

Բաբկեն ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պաւս. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԿԱՆԻՍՏՈՍ ԵՊՍ. ԴԻՈԿԵՏԻԱՅԻ

Սկիզբը ճախորդ համարում

Գ. ՔՐԻՍՏՈՍՆ Է ՍԱՏՎԱԾԱՆԵՐԻ ՄԻՐՔԸ

Սուրբ Գրիգոր ընթերցանության երրորդ յաշանքը իրիստոսական լինելն է: Եթե համաձայն են 1976 թվականի Մոսկվայի համաժողովի հետ, որ «Սուրբ Գրիգոր դասակարգված ամբողջություն է կազմում», ապա ո՛ր տիպի տեղադրելով նա ամբողջականությունն ու դասակարգվածությունը: Քրիստոսի անձի մեջ Նա է միացնող թելը, որ անցնում է Աստվածաւեսի ամբողջության միջից՝ առաջին ճախադասությունից մինչեւ վերջինը: Զիւրաբը մեզ համոզիւողն է յուրաքանչյուր էլուն, եւ այդ թուրը կապվում են Նրա շնորհիվ. «Նրանում ամեն ինչ հաստատվեց» (Կող. Ա 17): Ժամանակակից արեւմտյան գիտնականների կողմից Սուրբ Գրիգորը ուսումնասիրությունները վերլուծական մոտեցում են որդեգրել Գրիգոր բաժանելով ըստ ընթացիկ աղբյուրի: Այսինքն միացնող կաղերը բանդվում են, եւ Աստվածաւեսն իջնում է առանձին միավորների շարք լինելու աշխճանքին: Վերջերս հակադրեցություն է առաջացրել արեւմտյան սուրբգրային գնադասների դեմ, ովքեր մեծագոյն ուսադրություն են նկիւրմ այն բանին, թե ինչ կերպով են այս ճախանկան միավորները համաձայնվել: Սա մեծ ուղղափառներս, կարող են ուղղունել, որովհետեւ մենք յոյես է հասկանալու Սուրբ Գրիգորի ինչդես միությունը, այնդես էլ զանազանությունը, ինչդես համընդգրկում վերջնականությունը, այնդես էլ տարածված սկզբնավորությունները: Ուղղափառությունը ճախընդունում է մեկնաբանության «սիմբոլիկ», հան անալիտիկ ոճը Սուրբ Գրիգոր ընթերցելով որդես կանախավ ամբողջություն աննուր Քրիստոսի հետ որդես միության կաղ:

Այսդես, ինչ առաջ տեսում էլ եկեղեցու յաշեսանովին համաձայնություն Սուրբ Գրիգորի իրական ազդեցությունը: Ինչդես Ավետման եւ Ավագ շարքի ընթերցվածներն են յաղբ դարձնում, Զին Կասկածանքում ամենուր հանդիպում են կանգաղների եւ ծանադարհանքների, որոնք մասնագոյն են անում Քրիստոսի եւ Մարիամի խորհուրդը: Զին Կասկածանքը մեկնաբանելով Նորի յուսիք ներեւ, եւ Նորը Զին, ինչդես եկե-

ղեցու տոնացոյցն է խաղալու մեզ անելու, տեսնում են, թե ինչդես է ամբողջ Սուրբ Գրիգոր մի միանուն կեցը գտնում Փրկիչ մեջ:

Ուղղափառությունը լայնորեն օգտագործում է այս «սիմբոլիկական» եղանակը, որոնց շնորհիվ «սիմբոլիկում» Քրիստոսին, եւ Նրա գործի նշաններն ու խորհուրդանքները իւրանաբերվում են ամբողջ Զին Կասկածանքում: Օրհնակ Սեկիստելով Սաղեմի բահանաւրան, ով հաց ու գինի առաջարկեց Աբրահա-

մին (Ծննդոց ԺԴ 18), Քրիստոսի «սիմ»-ն է համարվում ոչ միայն իւրեղի կողմից, այլեւ Նոր Կասկածանքում (Եբր. Ե 6, Ե 119): Վեճը, որից Սինայի անադատում ջուր թխել (Ելից Ժ 6, Թվոց Ժ 11), նույնդես Քրիստոսի ճաճանկն է (Ա Կորնթ. Ժ 4): Տիմաբանությունը բացատրում է ընթերցվածների ընտրությունը ոչ միայն Ավագ շարքի համար, այլեւ Սեծ յախի միջինից հետո ընկած ամբողջ ժամանակաշահ: Վառի: Ինչդես են վեցերորդ շարքում Ծննդոցից ընթերցվածները գերակաւով Զովսեփի կերպարով: Ինչդես են Զորի գրից կարում Ավագ շարքի ընթացում: Որովհետեւ Զովսեփն ու Զորը, ովքեր երկուսով էլ անմեղութեւն են չարարվել, ճախակերպում են խաչի վրա Քրիստոս-

սի ճախիչ չարադարնը:

Օգտագործելով սուրբգրային ընդհանրությունը մենք կարող ենք բազում այլ համադասալանություններ գտնել Զին ու Նոր Կասկածանքների միջեւ: Զանախ լավագոյն մեկնությունը յաղբաղյես մի ընդհանրություն է կամ Աստվածաւեսի յաղբաղյես յաղբերակներից լավ ընթերցված յուսանքային խաչաւես իղունսնելով: Սիւյան յոյես է կաղակցել, եւ այն ամբողջը կկաղկի: Զայր Ալետմանը Ծննդանի բառե-

ախասանի մեջ, Սուրբ Գրիգոր կարգալիս ամեն ինչ կվերագրի իրեն եւ ոչ թե իր բարեկամին: Սեմին ճախելու ենք ամբողջ Աստվածաւեսից, անհաստատ հիմունքի համար: Սեր հարցադրումը յաղբաղյես այն չէ, թե «Ի՞նչ է այն նշանակություն», այլ՝ «Ի՞նչ է այն նշանակություն իմ ճաճանք»: Ինչդես սուրբ Տիմոնն է յոյնուր, «Ինչը Քրիստոսն է խոստում եկեղեցին»: Սուրբ Գրիգոր ուղիղ են մեծերիկ երկկոսություն է Փրկիչ են իմ միջեւ: Քրիստոսը դիմում է իմն, եւ իմ սիրն առաջանում է: Դա չորրորդ չախանքն է Աստվածաւեսի ընթերցանության:

Սուրբ Գրիգորի յաղբը յաշտություններն են յոյես է ընթերցում որդես իմ անձնական յաշտությունը: Աղաւմ մեզ կանախ նկարագրությունը հակաառադես հաճեցվությունն է ինչդես բաճի իմ տեխական փորձադրությունը: Ո՛վ է Աղաւմ: Նրա անունը յաղբաղյես նշանակում է «մարդ», «մարդ էակ»: Աղաւմ են նա: Աստված իմն է ասում. «Ո՛ր են դու» (Ծննդոց Գ 9): Զանախ հարցնում են «Աստված ո՛րե՞ն է», ապակայն սա այն հարցն է, որ Աստված ճախի է Աղաւմին մեզինց յուրաքանչյուրին. «Ո՛ր են դու»: Ո՛վ է Կայեղը, իր եղբորը տղամո՛րը: Այլ են նա: Աստծո մարահրավերը «Ո՛ր է Ին եղբայր Աղաւմ» (Ծննդոց Գ 9), ուղղված է ամեն մեկիս մեջ եղող Կայեղին: Դեղի Աստված տանող ճանադարհն անցնում է ուրիշներին սիրելու միջով, եւ այլ ճանադարհ գոյություն չունի: Մերեկով իմ բոլր կամ եղբոր իրավունքը են Աստծո յաշկերը փոխարինում են Կայեղի ճաճանքը եւ ժխտում իմ ճարկալիքն էլությունը:

Աճնական ուղյակ կիրառումն այնդես է Սեծ յախի արարողություններում եւ ամենից ավելի՝ ս. Աղոթես Կրեսացու կանոնում: «Ես մի մարդ եմ, որ ավագակների ձեռն ընկալատում ենք (Տես Դուկ. Ժ 30):» եւ Ի կրստեր ուղին են, որ վաշեց Բն ճիւղ հարստությունը... եւ այժմ խաղած են եւ տվածահ են լինում» (Տես Դուկ. Ժ 114): Եգիպտոսի անադասական իւրեղը հարցնում էին. «Ովքե՛ր են գաղեղը, եւ ովքե՛ր այծերը» (Տես Աւաթ. Ի 3146): Նրանք յաշասխանում էին. «Գաղեղը ճանաչված են Աստծոց, իսկ այծերը մեծ են»:

Հարունկելի
Անգլերենից փոխադրեց
Բաղաս արեղա ԳԱՆԱՆՅԱՆ

Դ. ՍԱՏՎԱԾԱՆՈՒՆԶԸ ՈՐՊԵՍ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԳԻՐԸ

Ըստ սուրբ Մարկոս Կանականի (Մարկոս Եզրավոր. Ե-2 դարեր): «Նա, ով խոնարհ է իր մտածումներում եւ ներգրավված է հոգեւոր

ԱՎԱՐԱՅՐԻ ՃԱԿԱՏԱՐԱՐՏԻ 1550-ԱՄՅԱԿԸ

ՆՐԱՆՑ ՈՓԻՆ ԱՆՄԱՀ Է

Վարդանանց ազատագրական
ռաջերանդի 1550-ամյակի ոգեկո-
թեցնող երրորդ հազարամյակի սկզ-
բին, երբ լրանում է Հայաստանում
հիթսոմոնթյունը ռեժական կրոն
հռչակելու 1700-ամյակը, իր մեջ
կրում է հայ ժողովրդի պաշտազ-
րական ղուռ անմահության խոր-
հորդը: Հայոց մեծ արտասովոր-
ւթյան ողջ ընթացքի խաջգրան
կերթով ներկայացնում է հազարա-
յայաների ընթացքում բյուրեղաց-
ված հայ հոգեւոր եւ կենսակա-
նարժեքների դասիդական համար
սովակ գոյամարտը:

Հայ Ստափեական եկեղեցու կողմից սրբազան Վարդան Մա-
սիկյանին եւ քա զինակիցները,
իբեց կյանքը դարձեցելով հայր
նիկ ազատության, քա զ զիսկա-
նու մին այն մեծ դասախաճնա-
կությունը, որ նրանք որդես նախ-
նիկի դուստր ժառանգորդներ,
կուս մեծ աղաղակ սերունդների
առաջ: Պահան այնման դասախա-
նասու եր, որ դայաբն անմիջա-
կես զիսկալիցք որդես լինել եւ
չլինելու հարց, որով եւ ուրվագծ-
վեց աղասանությունս մեկ երե-
րավուս ուսերի Երջանակը: Ավա-
րայր կողիվ եղավ այն զազաթը,
որ հասունացավ որդես ազա-
սական դայաբն հանգուցալու-
ծում հայոց հայրենասիրական
ող երեսուրի հեճազ ընթացի
համար:

Այսօր, նույնիսկ դարերի հեռավորություններ, գիտական կարծիքները աղասամբությունը մասնակցած ուժերի, նրանց խաղացած դերի երկրորդահարգեալ գնահատականների տուրը, երբեմն արբերվում են: Ուրեմն՝ որևէ առավել բարդ է եղել իրավիճակը հենց ժամանակակիցների համար, երբ աղասամբության նմանքն է դրվել հայրենիքի եւ հավատի ազատության խնդրի: Նման դրության մեջ էլ ի հայտ գալիս ազգային իմաստնությունը սիրաբեռնու՛մը, որն, ուր կարող են ունենալ անձնագործության քննունակ անհատներ: Այդդիպիսերից եր տուր Կարապետ Գրազմար, որն իր կյանքի գոհաբերությամբ՝ հայոց ազասանքն ոգու լուսավոր փարոսը հանդիսացավ:

Ալփարիկի եւ հոգեւոր արժեքների դաշտիցանման վաղ միջնադարում կարեւորեցին Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի առաքելության եւ Տրդատ Գ Մեծի աջակցությամբ քրիստոնեությունը ղեկավան կրն հռչակմամբ. Վաճաճաղուի արքայի հովանավորության՝ Սուրբ Մեսրոպ Մազոցի համարձակ ծնունդ առած հայ գրերի գլուխը (405 թ.) ոսկեդարյան ցրականության ստեղծմամբ եւ հայոց ազատասեռն ոգու ու բազկի անուրկության: Իրադրի՝ հայոց կարորիկու Սուրբ Սահակ Պարթեկի աշաղուր խաւսությանը դաստիարակված եւ կրթված Վարդան Մամիկոնյանն իր գիտակցութեի հեւ բազկի ողջ ուժը եւ կարողությունը ծառայեցեալ հայրենեի եւ իրսոսնեական հավասիր ազատությունն անաղարդաեի ու գաղափարի, եղիւե խոսով, քաջ գիտակցելով, որ «Սահ ոչ իմաքայ մահ եւ, մահ իմաքայ ոչ մասնաիւթեւն է»:

Մայրերի նման՝ դրված էր քն անձերի դափողանմունք, հայ ազգի է նրա՝ որդեք դասնական զարգացման ընթացքով լայնամիակորված մարդոջակություն լայն գերագույն մամնակումը հեթականություն է հոգեւոր հաստատույթ ձայն եկեղեցու դուռը։ Դարձույթան գոյանմա։ Ուստի, հեթականությունը չնայած դասավորվել էր դեմն ճակարակակ համակարգի, արձույթանմանի

Արեւելոնյաց թագավորության
անկումն աշխարհիկ ազատության
կորստի ահազանգ էր, իսկ մազդե-
զականության դարաշրջումը Սա-
սանյան արքունիի կողմից՝ հոգե-
ւոր ոլորսների ստրկացման:

Պարսից արևա Չագլերի հրա-
մանով դուր գրական ուժերի Չա-
յասնաճիցի դուր բերելը և Սասա-
նյանների Տերոյանի հեռավոր սահ-
մաններու դախելը և կոչելը
Դեհեաղուի դուռսնայի Չայաս-
նաճի Գալը և աշխարհակը աշ-
խարհագրի անկախելը, Չագլերի
կրճատիկոյան դախանը, Ար-
սապաի ժողովի մեծողական դու-
ռսնայի վիճի, Չագլերի դուռ-
մանը ար ճախարարների Սասա-
նյան արուհիք մեկնելը և կեծ
ուրացոյանը վերադարձը, Չայաս-
նաճի ժամանեծ ուղորի սանճա-
րակ և ուղոր վարի լրցեցի ար
ժողովրդի համբերոյանը բաժակի,
և նա ոսկի կանգնեցի իր սոսիկ
ավազանով: Վարդան Մամիկոնյա-
նի գլխակոյրոյանը հայոց աղո-
սարարական ուժերը ելան վառ-
ական ուղարհի: Այնուամենայնիվ,
ճագլերի ուժերի արականաբանե
սարքակական մոնցողը (որի ար-
աշխատչոյութընը եղավ մարգարե
Վասակի և նա համարիկների
հեռացումը աղոսարարների շարե-
րից) և արաքիկի ժայմանների ոչ
ուրաքեան ծախումը (որոսիկի

աղեղաց լաւերի, որոնք առհասարակ խլացնում էին բոլորին»:

[illegible]

Ավարայր ըս մեկ խորհրդ է զարևանալում: Հայերն յ ազատության ռուս-թուրքական վճռական դա-
հին ռախարից խոտախոր
յուրաքանչյուր անհաս, ինչ
է լինի զուստաոր է ռուս-
տունը, դասաբարսված է
է համարվելու դասախի: Ան-
կան արստանդուրյան սկզ-
բնական ժամանակաբա-
նում զբաղեցած դիրից իր
իր հետանդած խոտա-
կան նրապակների է իր
դիրքին ռուսանդուրյան
մեջ գտվելու հետեանով
ունեցած անձնական սա-
նաթուղներից: Վասն
մարդոտանի նման ձակա-
սաղի վերադասելը, հան-
գի վճռական ռախիսն
իր համարվողին հետ Ավա-
րայր դասում չէր, հնչե-
ւա բախորու էր հայկական
կողմի համար ձակա-
սանդան ռախի:

Այսօր, երբ Հայոց ազգային բանակի իր դարավոր ավանդույթներով վերահասակցեց Արցախի ազատագրական ռազմարում, Հայաստանի Հանրապետության, Լեւոնտիկ Դադարյանի Հանրապետության ու հայկական Սփյուռքի հայրենակա հրահան ուժերը մեծ երախտագիտ երկիտում մեր ղազմակի նախնիներին մղած ազատագրական ռազմարում, Նուրաթայակ հաղիաադող Ավարայի հերոսամարտը եւ իր աաաղնորդիկ հաղիա րադարի գրաաղա Կարաա Մամիկոնյաանին։ Մոտանին մաաուրեւ լոյլ հայրենիկի ազատությանն երեւեկ կանց րադաեան մեր աանն նուրաթ սուրբ նախասաակիկի իրաաա գաաեգին եղեղեիկ խոսով։ «Ողորմադուր - աաա սիրաադուրեւ, մաադուրեւ կարող դեպկաղա»։

Մայրիխիսն էր նա՝ հրաշուն
Մամիկոնյանը, ով Տղմուշի փա-
րուս դարերին եւ սերունդներին
մացյալ մահով անմահանալո-
ւորման մասնաճեղք եւ իր արյո-
նով հաստատեց, թէ չի կարելի մ-
րել այն, ինչն իր էությունը անմ-
րելի է։ հայկական ոգին։ Ավար-
րը հենց այդ ոգու մեծագույն դ-
ստուրունքն էր։

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր

ԱՐԴԻ ՕԿՈՒՄՏ-ՄԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

444

ՀԵԹԱՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՈՐ ԴԻՄԱԿԻ ՏԱԿ

Սկիզբը՝ նախորդ համարում

Ա. Վերամարմնավորման սկզբունքը

Վերամանավորման սկզբունքի ջանագովները հաճախ են մեջբերում Հոփհաննեսի Ավետարանի այն դրվագը, ուր փառիսեցիների կողմից ու դավաճանները հարցնում են Հոփհաննես Սկրչին. «Իսկ դու ո՞վ ես, Եղիա՞ն ես? Եվ նա ասաց՝ ոչ, չեմ: Իսկ դու մարգարե՞ն ես: Ես դպաստիսս լեզու ոչ»: (Իսկ Ու 21):

Այստեղից եզրակացնում են, թե եղիայի հոգին կարող է սեղավորվել նաև Յովհաննես Սկրչի մեջ, այսինքն ավեստահայկան լուսնությունը կարծես դեռ չէ մեծնսփսիխողի երեւոյթին:

Սակայն այս որպագի լուսանկարները բացարձակ կտա չունի մեծանիւ պիկտուրի հետ, եւ ակնի ուռաղի դնեցեղոյի համար այն միանգամայն այլ բան է ներկայացնում, Լահի ու հինկականայնայն լուսանկարով համարձակ եղիան հեկ կառով համարձակել է երկին (Դ Թագ, Բ 11) առանց մահ ճաւակելու, այսինքն Մահ հոգին «դուր չի եկել» իրենից ու չի կարող «ճամպորդել» ու հանգրվանել այլ մարդկանց մեկ կարծես ճանկնելով լուսանկարն ժամանակով: Այստեղ ողորակի Սաղաթիա մարգարէի հայտնի մարգարեութիւնն է ակնարկելուն (Սաղ. Գ 4), որի կասարմուն տղատուն էին Զիտուի ժամանակներուն եւ հաւանքուն, որ եղիան երկնից ողորակ ինքն Սեփաի աշխարհի գալուց առաջ:

Վերածանափոխման վարդապետությունը կամ հոգիների քափառելը, փախսորեն, զրկում է մարդու փրկչի անհրաժեշտությունից, իսնի որ մարդն ինքն չէ որոշում իր ներկայ, այն որոշված է արեւն իր նախորդ աղաք կայմուն: Իր կյանքի սերն ինքն չէ ինքն կարող է միայն որակաւ կամ բացասական «լիցքեր» հաղորդել իր ներկային, որեւէպի հաջորդ կյանքում նա «զարգանա» կամ չէ «անկուն»: ամրի: Այդ որակաւ կամ բացասականը գունձանվում է կյանքային եւ քս ստացված արդյունքի որոշվում նա կյանքի սանահայի անվերջանալի կրկնումնային անվերջանալի տրայտում (կյանքային եւ սանահայի տերմինը կենկալայցվել հետ): Հնդուխտական այս սկզբունքների համաձայն, եթե հանձնար մարդը մորից սկի ամրի որդիք քանակաւ էալ, հենց այն չաչարանմն է, որից լոքէ է ազատվել եւ իսկական եղանկությունն այն է, որ մարդը վերանա, ձուլվի անդեւ եւ ցարձակի հետ եւ դադարի ամրելուց, մայրից չգոյանա, կորցնի իր դեմքի դադարի մարդ լինելուց: Բուդդան կամ բուդդայականությունը ցույց տվեւ հենց դրան հասնելու ճանադարից: Այսօր գրեթե բոլոր աղմուկ համան եւ մեզանում մեծ արածում գտած արեւելյան բոլոր դրոյրները դա են արող զոււ, որն էլ ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ անեխստություն արողությունը, իսկ այս հոռետեսությունը կարող է արդավաղել մարդու ներքին կյանքի, այն սրտուքյան տրոքը, որ միայն ինքն է մտնում: Այս կրոնական համակարգերու փրկության գաղափարը կադպած է հենց մարդու հետ, եւ Ասված «եւ չուին» այնելը, քեխտական դասկերացումներն արաչուքյան, մարդը կյանքի վերաբերյալ այս համակարգերում գոյութուն չունեն: Այս է դասձառը, որ հաճախ այս համակարգերը դասում են «աթեիսական» համակարգերին, ավելի ճիշտ՝ ՊԱՆԹԵՆՍՏԱԿԱԼ (իմանասվածանվումություն, որ կենքերային հետ) համակարգին:

Ասացանով, թե՛ որ մարդը ի՞նքն իրեն է փրկում, նա Փրկչի կարգի չլինում է։ Կյանքի վերադարձնալ այսօրվա ժողովածոյն մասեկերացումներն սարսուղ է մը ոչ մի կերպ հեռա՞վոր չէ առավանգելու՝ հրիստեանական բարոյականութեան մը մի վարի հետ։ Փաստորեն, մարդու կյանքը սանձարայի մի ամիսի տունձնա՞ դոյոյն է, եւ դուրս գալ այդ ջրասոյսիցի հնարավոր չէ։ դժուար է միայն այն դեղովուն, երբ անապա կորցի իր դեմը, իր միջի բ լուր գզգզումներն ոչնչացնի (այսի՞նք մարդկայինը), սերը։ սիրո գզգզումը, որովմ կապում են անհասին սանձարայի ամիսից, դո՞ւս է դադարեցողութիւն ունենալուց եւ ոչնչացելու, անեն մարդկային դո՞ւս է անձան ուրիշեպի սանձարայի կողմն անրկն ի գորու չի՞նք դա՞նէ կյանքը դո՞ւս է մեծ։ Այդ դեղովուն միայն մարդը դուրս կըջի այս դա՞նա օրենքի ու դեցողութիւն ու վերածվելով դիւսարմայի (վեցնարանի արեարիսի իմիմը ընկալ անսահման մասնիկներ, որոնց հուզումներն կյանք են առաջնաւուն) ասոնների կփոխանա ու կսարածի մարդը չիեղելով մեկ կը կծուկի բացարձակի հետ, կզնա չդոյոյնում, որով եւ վերջ կորիկ կյանք մի անրկից մոյու անր կը թշուրն։ Այս է զիմիւսանա մա փրկութիւնը կույսիսաների համար, որը նույնամուն է արեւելյան կրօնների նույն գաղ ժարի հետ։ Իսկ բացարձակը, այս ընկալմամբ, միւս ճիւղականում գա ժարի է, ճիւղականում է ամեն հնուն եւ ամեն ժամանակի մեծ։

Միջոցներ հրաքանդակակա վարչապետներովնը բաղադրել է ճարդ արարածի մասովը, որն աստիճանորէ ի վաճառք հանուի իր անհատական հարստութեամբը:

Բիշուսներական ընթանիքի վր հմունել եկեղեցւոր, որ համար որով
 նա պաշտարանական դասկերները «Սարգիս, սիրեցի՜ ձեր կյանքը, ի
 դեռ որ Բիշուսն սիրեց կեղեցիկն եւ որ անը մասնեց նա համար»
 փես. ե 25): Ի՞նչ սիրո մասին կարելի խոսել ծեծածսփիտղոյ վրա հի
 ված ընթանիւմով, երբ ընթանիի մայրը իր ճարտար կյանքներով բազմ
 ամուսնացել է, բազում անուսկներե տեսել եւ դեռ լոյսի տեսիլ:

Շարունակությունը էջ 8

ՎԵՐԱՄՇՆԱԿԵԼ ՀԱՄԵՍ ԲԱԶՄԱԶԱՅՆ ՄՇԱԿՈՒՄՈՎ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՅՈՐԻՆՈՒՄՆԵՐԸ

Ուսուցիչներն չէր վրիպում հայր Մնուշանյան արեղայ ժամկոչեանը գործունեությունը զուգահեռաբար իր եկեղեցական-երաժշտական համայնությանը ուսանողներին ընթացքին: Մորաբն, եթե չեն սխալիր, հայր սուրբը երգչախումբը կազմած է հայկական հոգեւոր երաժշտությունը ծանոթացնելու նպատակով գերմանական եւ օսար հասարակություններ, ելույթներ ունեցած է մասնակցելով համաժողովներու, մերկայացնելով մեր ազգային երաժշտությունը:

Մեծադու կը ընդհանրենք եւ մանաւանդ կը գնահատենք իր յորդանոթը, որ լույս տեսած է «Քրիստոսը Դայասան»-ի մէջ (2001, մարտ Ա, քիւ 5 (97)) «Ազգային հոգեւոր գաւթներն անաղարտ միջոցով» խորագիրով որոշ հեռանկարով «Երմիայի» անսպասելի մէջ հրատարակում «Եկման մասնաւոր» վերամշակումը թէ՛ ոչ» յորդանոթ:

Ուրախ են, որ խթան մը հանդիսացաւ հայր սուրբին իր մշտնջենական ու մասնագործունեւոր արտայայտելու հայ արգաւան երաժշտական մասին մտքերով, որ այս երեւոյթը ըլլալ հեռանկարական:

Միլանոյի Մկալ երգչախումբի համբիճ ժամանակ կերպարական տեղը գտաւ որ իր պաշտօնի վերաբերյալ հոգեւորական մը: Եւսմի իր հայր Ա. Մնուշանյան ըլլաւ: Տղամարդիկն այն եւ, որ Կոմիտասին ոգին եւ ներկայ յիշելով լը Մոնե Սիւզիայի 1906 Փարիզի թրքականի խոստերը. «Երկար տեւ ուրուականին կիսադիմեր, որուն բարձր վերջը աւելի կ'երկարէ ամբողջ տեսութիւնը»:

Միջանկեալ ընենք հայր սուրբին, որ «Միլան»-եան մասնաւոր» անունով մէջ ըլլալ «Խորհրդանշական» ըստ վազգէն Ա հայրաթիւի արգաւան կոնցրակին:

Բացարձակապէս համաձայն են յորդանոթի ինչ հեռ, երբ ան կ'ըսէ. «Կոմիտաս վարդապետ իր մասնաւորով եւ ընդհանրապէս հոգեւոր... երաժշտութեամբ գերեզ ողջ եւրոպան»: Որովս օրինակ յիշենք «Երգ գիտելային ժամու» ստղծողը, որ Կոմիտասի դաժնաւորման գլուխգործոցներէ մին կ'ընամ համարել եւ կամ «Քրիստոս դասարան» ինքնփոխանով մեղեդիականորէ բազմաձայնութիւնը բազմերգչութիւնը, որ կ'արտացոլանէ վարդապետին ստեղծագործ համբար:

Ըստ հայր սուրբի յորդանոթի. «Կոմիտաս երբէք չի լինէր իր ուսուցիչը, երբ նորովն կ'ըսէ. «... մեր երգչոցնորքեան անայի անսպասելի մէջ մերձեցան-կորեան անդունդին բուրասանը» ըսելով:

Շեմարին, որ եւ եկման մասնաւոր է առաջին հայ երաժիշտը, որ հաջորդելով հայր յանգնություններ ունեցած է այդ ժամանակ,

հակառակ եկեղեցական դատուն կամին, մէջեղ հանել իր մշակումը:

Փաստ է, որ եկման մասին ղեկավար է առած ըլլաւ նաեւ այդ ժամանակային թիւթիւսի մէջ կամ այլուր չափազանց համեստ երգչախումբերու գոյութիւնը եւ անոնց համեմատ զատ ըլլաւ բազմաձայն մշակումը:

Յետեւաբար, այս բոլոր տեսակներով, ղեկավար

մոռնալ եկմանի մշակած մասնաւորը մասնաւոր արժէք:

Սիւսանի թէ ինչու վերին աստիճանով կը գնահատեն հիմնականում երգուած Դայասանի Դանարեաններն Ակադեմիական երգչախումբին ծայրագոյն ու հրատարակած անկողի ապիւրջ ղեկավարութեամբ բարեկան Յովհաննէս Չեփեան: Որովս անկողի բարձր մակարակի դասական մոտէ մը, հակառակ գրեթէ անհեմար թեմի թերթներու, եւսման, դասարանի, սակայն գիւր երգչախումբի միջեւ գտնուող ծայրուն անհասարակութեան, անմկութիւն ստեղծող ծա-

նը, սակայն հանդիսաւոր մեկնաբանութեամբ:

Նենք, որ երգչախումբի անդամները, անհասարակ բարձրակարգ երաժիշտներ, ունին սխալելի ծայրեր, եւ երգչախումբը ունի ծայրային բացառիկ երանգ, արտակարգ ժողովրդական, հիմնական հնչականութիւն եւ յսկանական միասնականութիւն:

Չենք կ'ընար անարժեք մնալ երգչախումբի կողմէ երգուած «Միայն Սուրբ, միայն...» երկար օրինակ երգչոց երաժշտական նախադասութեան եւ հոյակապօրէն արտայայտուած «Մենք Դայր Սուրբ, Որդի Սուրբ...» փառաբանող, խորհրդաւոր մեղմ սկիզբը, երկային անթիւ նուր հնչողութեամբ կատարուած հանդեր:

Այսուհանդերձ եկմանի մշակումով մասնաւոր կը մնալ ինչ, որպէս իր բառաւոր երկնային երգչոցութեան իր կողմը ունենալէ շատ հեռու է ըստ ներկայ երաժշտական ընթերցումներուն, իր միջոցակցութեան, իր ուղղահայեաց մեր դաժնագիտութեան - անորմերու շարադրութիւն դաժնական բազմազանութիւն - երեւոյթ մը, որ դասական է սկսնակ երաժիշտ ուսանողի մը մակարակին, եւ որոնց շատ լաւ գիտակցից է հայր սուրբը:

Ի մէջ այլոց՝ յորդանոթի մասնաւորը իր հրաշքին, որ այս յորդանոթը մասնաւոր է 1956-ին, երբ կ'ըսէ. «Կըրականներու ցոյց տուած ոչ արգաւանական ընթացքին»:

Չեն կ'ընար համաձայնի հայր սուրբին կարծիքին, որ «Միլան»-եան միակ խիստ լոյս, որ ստեղծեց նոր դասարան եւ չտարեց դաստիարակելու անորին իր կամարով կատարելով կատարել: Ոչ, հայր սուրբ, ընդհակառակը, երգչախումբական երաժիշտ եւ երաժշտութեան վեհափառ վազգէն Ա զինքը իրապաշտով, արգաւան եւ ոգեւորից խոստով մղած էր, որ նոր մասնաւոր մը ստեղծման ծնունդով: Վեհափառը բոլորովին փոխեց այդ յոյսովարդական բացառական մշակութիւնը իր հայրապետին, իր անմշակուած անստեղծութեան վարդապետական երաժիշտ Մարտին, որ մեկնաբան իր յորդանոթը մասնաւոր օրաթիւնը en Fa Mineur 24 Նոյեմբեր 1963-ին, զոր հետագային ծնեց ի յիշատակ ցեղատարածութեան նստակայաններու:

Տարիներ ընթացիկ երբէք չեն մնասած, լսած կամ կարգացած դրական արձագանք եւ կամ արտայայտութիւն իր եկմանի մշակումով մասնաւորին մասին հետագային վերադարձներ: Վերջերս Փարիզի Սօքր Զաւ Զաւարին մէջ, իր չափաւորից հոգեւոր համեմատ մը, տեսալ մանկանորդից ու ինքնագործութիւնը օսար ծանկնդիրներու

վայ միմիայն եկմանի մշակումով մասնաւոր կատարող կատարող կատարող ընթացքին:

Նոյնուպէս կարելի է ենթադրել, որ երաժիշտ Բարձր Կանաչեան Կոմիտասի արժանաւոր ու փայլուն սանը, մասնաւոր ու փափաքած է ընթերցել լաւագոյն հատկանշները եկմանի մշակումով մասնաւոր եւ անոնց կցելով համը մը բազմաձայնաւորած շարակալներ նոր շարադրով հայկական մասնաւոր մը համարումին փորձին վանելու համար անոր շաղկապի միջոցակցութիւնը:

Այո, թող եկմանի գիւր անոն մասնաւոր եւ ոչ մշակումը միաձայն երգի, այսուհանդերձ «անսպասելի մէջ մեր հոգեւոր գաւթները»:

Մեկնակցում ու միանշանակ համայնութիւն են, երբ հայր Մնուշանյան կը մտախոհի «սգէս մշակում» իր ինչպէս գնահատելու թեմերու մէջ: Սակայն «մասնաւոր», ծայրայեղ խոսքաւորութեան վերամշակում մը մեղմ մը գործուած չենք կ'ընար համարել:

Միթէ այնքան այլանշանակ է, «սղանալ»-ը, իր հայ երաժշտութիւնը ու հայկական ոգին: Միթէ համար է հայաւանդ ստեղծագործութիւնը, միթէ օսարագոյն է, դաժնաւոր է երաժշտական Ա. Յարութեան իր հրաշքի «Փառ, Տէր»-ի վերամշակումով: Մայր եղանակով յաւելելով միթէ «անսպասելի չնմա»-ն հոգեւոր գաւթները...»:

Ոչ, հայր սուրբ, այս վերամշակումը ճոխացուցած է, հարստացուցած է, վերին արժէքով մակարակը բարձրացուցած է եւ սիրուն ու գնահատուած է թէ՛ հայ եւ թէ՛ օսար երաժշտական:

Յետեւաբար իր երգչախումբին «Եկման» մասնաւորը վերամշակումը, կ'ընալ միմիայն դրական արդիւնք տալ անաղարտ յաւելելով մեր հոգեւոր գաւթները:

Այս է հայր սուրբին անհամբաւանք միջոց, բայց միաժամանակ ան է, որ ինչ համար կենսական է եւ մասնաւոր:

Եւ վերջապէս, 1997-ին գրութեամբ կը ըսէ. «Այո, իր հոգեւորութեան Դայասանի դասական կրօնի հոգեւոր 1700-ամեակը առիթ էր ըլլալ, որ «ինչ չէր» կ'ընէրով եւ լրջօրէն մեր հայազգային երաժիշտներ յորդանոթ մնալու գործը, մասնաւոր»:

Տարբ. միմիայն Դայասանը երաժիշտ Ոսկա ընտրել փորձ մը ըրած է:

Այսուհանդերձ, հայր սուրբ, կարող ենք ընդհանուր յայտարար համարել «հրաշք տեսիլով հարստացել 1700-ամեակ միաժամանակ եւ միաժամանակ Դայր եկեղեցու երաժշտական անդամները»:

Լեւոն Մանանթ
Թիւրք
Փարիզ

ԱՄՏԱՎԱՇՆՈՒՆՉԸ ԵՐԵՒԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿՅՈՒՆԱՔԱՐ (ԸՍՏ ՄԱՆԿԱԿԱՐԺՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ)

Սկիզբը նախորդ համարներում

**ԱՄՏԱՎԱՇՆՉԻ
ՆԵԱՄԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՒ ՊԵՏԱ ԵՐԵՒԱՆՆԵՐԻ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ**

«Որովհետեւ մանկուց գիտեալ սուրբ Գրքեր, որոնք կարող են իմաստուն դարձնել մեզ փրկութեան համար այն հալածի միջոցով, որ Քրիստոս Հիսուսի մէջ է» (Բ. Տիւ. Գ. 15):

Ուրիշն են, որ զավակը բարեբաղ լինի. սկզբից ենք դաստիարակելու նրան համաձայն տարրականի որոնք: «Տիրոջ խրատով եւ ուսումով» (Եփես. 2: 4) Ի կարծիք, թե նրա համար ակնթիւք բան է Սուրբ Գրքից ընթերցումը լսելով, բանգի նա նախ եւ առաջ այնտեղից է լսելու: «Պատվիր թո իորն ու մորը»: Նետեաբար տալ ենք թեզ օգտակար կլինի: Մի ասա, «Դա վաճառանքների գործն է մի» թե եւ իմ որդուն վաճառանք ակտիւ դարձնեմ»: Նրան վաճառանք դարձնելու կարիք չկա, սակայն ինչու եւ վախճանի այլ բանգի, ինչու նրա համար խիստ օգտակար է: Որպէս քրիստոնյա դաստիարակի ընդ: Աշխարհականներին

հատկապէս անդրաժեշտ է իմանալ Սուրբ Գրքի վարդապետությունը եւ առավելապէս երեխաներին, քանզի այդ տարիքին է հատուկ ծայրահեղ անխոհեմությունը: Անոր չէ՛ արդյոք երեխաներին ուղարկել արվեստներ ու գիտություն սովորելու եւ չնույնացնել իրար: «Տիրոջ խրատով եւ ուսումով» նրանց կրթելու մասին: Այդ իսկ պատճառով մենք առաջին ենք ճաշակուած նմանօրինակ դաստիարակություն պատուցելու, քանզի երեխաներին դաստիարակում ենք հանդուգն, անմտկալ, անհնազանդ ու ստոր: Չանցնի այդ բանը, այլ անսանք երանելի Պողոսի որդիներին, օրինակ ծառայելու մանուկ հասակից նրանց ստիպելով ընթերցել Ս. Գրքերը:

Ոչ որ բոլոր չափ ինձ, թե մենք երեխաներին Աստուծո խոսքով զբաղեցնելու կարիք չունենք: Ոչ միայն պետք է զբաղեցնել, այլեւ միմիայն այդ մասին հոգալ: Սակայն ձեր պարտությունների պատճառով է, որ չեն պնդում այդ բնավ եւս չեն պահում նրանց այլ զբաղմունքներից, ինչպէս նաեւ ձեզ հասարա-

կական գործերից: Ըստ իս միանգամայն արդարացի է յոր օրերից մեկը բոլորիս Տիրոջ ճիշդութիւնը: Քանզի որքա՛ն անհարկ է ծառայելու պահանջել, որ գոր ու գի-

շեր ծառայեն մեզ, իսկ մեզ՝ կարճ ժամանակ իսկ Տիրոջը չարամարդի: Ընդ որում մեր ծառայությունը Նրան ոչինչ չի տալիս, քանզի Աստուծո ոչ մի բանի կարիք չունի, այլ հենց մեր օգտի համար է: Չեն երեխաներին հանդեսների տանելու գիտություն ու որով այլ բան խոչընդոտ չեն համարում: Իսկ հոգեւոր օգուտ ստանալուց խորշում են այն ինչ անվանելով: Էլ ինչպէ՛ս չարարացնեն Աստուծո, երբ ամեն ինչ սովորեցնում են երեխաներին այդ բաների համար ժամանակ գտնելով, իսկ նրանց Աստուծո ճիշդութիւնը գործը նկատում են վաղաժամ ու զովարի: Ոչ, այդպէս չէ, եղբայրներ: Հենց այս տարիքն է, որ առավելապէս նմանօրինակ հորդորների կարիքն ունի: Հասակը մատուց է փութով յուրացնում է այն, ինչ ասում են իրեն, եւ ինչպէս կնիքն է դրոշմւում մեղրամոմի վրա, այնպէս էլ երեխաների հոգեւոր այն, ինչ լսում են: Ընդ որում նրանց կյանքը հենց այդ ժամանակից արդեն սկսում է ծախսուել արդեն, կամ առաքելութեանը: Ուստի, եթե սկզբից ենք, այսպէս ասած, սեմից հետադարձ

նրանց արտաքին եւ առաքելութեան դեպի ուղիղ ճանապարհ, ապա հետագայում դա արդեն նրանց սովորություններ եւ ասես էություններ կդառնան: Այնու պայման էլ քան հանդերձ չեն շեղվի դեպի վատը, քանզի սովորություններ կմոլ բարի գործերի: Այդպիսով նրանց կերպի առավել հարգարժան կլինեն եւ քաղաքացիական գործերի համար պիտանի պատանեկան հասակից դրսեւորելով մեծահասակների հատկությունները: Քանզի անհմար է, ինչպէս առաջ էլ ասել են, որ Ս. Գրքի խոսքերն ունկնդրելուց բավականություն ստացողներն ու նրա վարդապետությունն ընթերցողները հեռանան այստեղից առանց որեւիցե իրական, մեծ բարիք ստանալու դրանց հաղորդակցվող լինի այդ, կին թե պատանի: Եթե մենք, մեր խոսքերին վարձեցնելով, ընտելացնում ենք զաւանդներին, ապա միթէ այս հոգեւոր վարդապետութեամբ ակելին չենք կարողանա ուղիղ մարդկանց, մանավանդ որ մեծ տարբերություն կա այստեղի ու այնտեղի, բժշկությունների ու բժշկությունների միջեւ: Մեր միջի վայրենությունն էլ այնպիսին չէ, ինչպէս զաւանդներին, նրանցը ըստ բնության է, իսկ մերը ըստ բնականության: Խոսքերի գործությունն էլ տարբեր է այնտեղ այն բնութիւն մարդու մտքից, իսկ այստեղ՝ Հոգու գործությունից ու շնորհից: Այսպիսով, ով անճանաչող է լինում հոստանապետութեան, թող խորից զաւանդներին վարձեցնելու մասին եւ այլեւս չի հոստանալով:

Շարունակությունը էջ 8

ՄՐԲԱԼՈՒՅՍ ՄԵՌՈՆԻ ՕՐՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

22 սեպտեմբերի

Մեռող-նը Սուրբ Հոգու նյութեղեն արտահայտիչն է. նրա միջոցով փոխանցվում են Սուրբ Հոգու ամփոփումը ու լուսարար շնորհները:

Մեռողի սափոր

Այս անուշաբույր յուղն օրհնվում ու եփվում է հատուկ աղորթներով ու հատուկ կարգով:

Հայոց Եկեղեցում մեռնօրին արարողությունը կատարելու իրավունք ունի միայն Ամենայն Հայոց հայրապետը: Այս արարողությունը մեծ հանգիսավորությամբ կատարվում է 5-7 տարին մեկ անգամ, եւ ամեն անգամ նոր մեռողին խաղաղություն է հիմն, այդպիսով պահպանվում է սրբալույս յուղի աստվածաշնորհ օրհնությունը, ու խորհրդանշվում է Եկեղեցու հարատևությունը: Ըստ ավանդության՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում առաջին մեռնօրին հոգևորական կատարել է Հայոց առաջին կարողիկոսը՝ Արքիդք Մուսակիոսը:

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցում սուրբ մեռնողն է կատարվում դրոշմի եւ բախանայական ձեռնարկության խորհուրդները, նախկինում նրանով օծվել են նաեւ քաղաքները:

Մկրտության խորհրդակատարությունից անմիջապես հետո հոգեւորականը մկրտվածին օծում է սուրբ մեռնողով: Օծման այդ արարողությունը կոչվում

այսինքն՝ մեռնող օծվելով՝ մկրտվածն առանում է Սուրբ Հոգու շնորհը, որը նրան հոգեւոր առումով զորացնելու, քրիստոնեական հավատքն ամրացնելու ու պահպանելու կարեւորագույն պարգեւ է: Դրոշմով մկրտվողի վրա հաստատվում է աստվածային գործընթացը: Ահա թե ինչու դրոշմն ընդունելուց հետո է, որ մկրտվողը դառնում է ճշմարիտ քրիստոնյա:

Սրբալույս մեռնողն օծում են նաեւ եկեղեցին, սուրբ սեղանը, ավագանը, պաշտամունքային առարկաները՝ Ավետարանը, խաչը, սրբապատկերները, եկեղեցական սպասքը: Կան հատուկ տարրաներ, որոնց մեջ պատրաստվում եւ պահվում է սրբալույս մեռնողը: Մեռնողն օգտագործվում է նաեւ ջրօրինյաց արարողության ժամանակ՝ ի հիշատակ մկրտությունից հետո Հիսուս Քրիստոսի վրա Սուրբ Հոգու իջման:

Մեռնաման

Ե դրոշմ: Դրոշմի արարողությանը՝ սուրբ մեռնող խորհրդանշում է Սուրբ Հոգու իջնելը մկրտվածի վրա:

ՉԱՐՈՂ ՄԱՍԵՐ

Բացվում է հոգուս Աշխարհայր քիչ Արարչի փառով, Չնհավով շնչից:

Հոգուս մեջ արդեն Մոմեր են վառվում, Չհավող մոմեր Փախչող խավարում:

Վարսիկ ՎԱՐՈՂՈՒՄ

ՀՈԳՈՒ ԽՈՍՔ

ԿՈՂԵՆԱՅԻ

Իմ հոգում բազմաթիվ երազանքներ կան: Սակայն այս դահլիճում դանցից մեկն է իմ խոսքը, կոլեկցիայի մոլոր զոհը: Կոլեկցիայի ես մեկ անգամ ինձ ճիշտն այդ անմահ սարհներ, սարհներ, որ երբեք չես կարող վերադառնալ: Կոլեկցիայի մոլոր մեկն այն դասարանն ու մասն այն աշակերտական մասարանին, որտեղ անցավ ժամանակս, որտեղ անցավ ամբողջ իմ կյանքս: Կոլեկցիայի, որ մոլոր զոհը բացեց ու ներս մտնեց իմ դաստիարակ: Կոլեկցիայի մոլոր զոհը նա դեմքին չեսնել այն դաստիարակ, որ միշտ շնորհակալ եմ, այնտեղ իմ կյանքս անցավ: Կոլեկցիայի մոլոր զոհը նա դեմքին չեսնել այն դաստիարակ, որ միշտ շնորհակալ եմ, այնտեղ իմ կյանքս անցավ: Կոլեկցիայի մոլոր զոհը նա դեմքին չեսնել այն դաստիարակ, որ միշտ շնորհակալ եմ, այնտեղ իմ կյանքս անցավ:

Փիրուզ Վարդանյան (նախկին ժողովրդական պատանի)
Բ. Վաղարշապատ

«ՄԻՐՈՒ ՄՈԼՈՐԱԿ» հարցը

Ինչո՞վ եւ կարելո՞ւմ էր փրկսոցները Հայաստանում որդես տեսական կրոն ընդունելու փառք հայության եւ ինքի քեզ համար:

Տարբեր ժամանակներում տարբեր ժողովուրդներ իրենց իշխանությունն են փորձել հաստատել Հայաստանում, ոմանք փորձել են նաեւ կրոնափոխանել հայ ժողովրդին: Այո, նրանցից ոմանց հաջողվել է իրենց իշխանությունը հաստատել մեր մայր հողի վրա, սակայն նրանց չի հաջողվել կրոնափոխանել հայերին: Քրիստոնեությունը դարձեւ բարոնական միասնական է դառնել մեր հայ ժողովրդին եւ ուժ սկզբնականում հանուն հայրենիքի, հանուն ազգային ինքնագիտակցության դառնալով:

Քանի որ ազգի միասնության հիմքերից մեկը կրոնն է, ուստի հենց դրանով էլ կարելո՞ւմ են Հայաստանում փրկսոցների ընդունումը որդես տեսական կրոն:

Արփինե Առուսամյան (16 Տ.)
Բ. Երեւան

Աստվածաճնչից հիշում եմ այն դրվագը, երբ Մովսեսն առաջնորդում էր իր ժողովրդին դեպի Ավստրալիա, դեպի փրկություն: Ինչո՞ւ չէ՞ր ղեկավարությունը անցավ հրեա ժողովուրդն այդ ճանապարհը, քաղցի, ծարավի, հրեա անապատի վանդակների միջով: Ամենուհե, ամեն լավ բան ձեռք է բերվում ղեկավարությամբ, ուր մնաց երկնային արարողությունը: Մովսեսին հեռեդրոնից բաժանելով ղեկավարությունը՝ ասելով, «Մոլորում էին հանգիստ, ինչո՞ւ հեռեդրոն Մովսեսին»: Այսօր գրեթե նույն հարցը տա-

լիս են իմ ընկերներից բաժանել: «Ինչո՞ւ ընդունեցինք փրկսոցները: Չէ՞ որ դրա համար թանկ վճարեցինք»: Իսկ ես նրանց մոտեցնում եմ Մովսեսին՝ հետաքրքրված լինելով ղեկավարության ղեկավարության մասին, որին վիճակված ղեկավարություններին հաջողվում էր Աստուծո ղեկավարությունը, քաղցած էին՝ երկնից մանանա եր իջնում, ծարավ էին՝ ժայռից ջուր եր թխում: Նույն սիրով էլ Տերը վերաբերվում է մեզ՝ հայերին: Սիս

թե ինչու մեր փրկության համար ուղարկեց Գրիգոր Լուսավորչին, զորացրեց նրան ու հրաժարվեց ժայռից խոր վիրաբույր: Ինչո՞ւ Հայաստան ուղարկեցին Հռիփսիմյանց կույսերը, որ հանուն հավաստի մահապատկերով՝ արքայազնի բաժանեցին մեզ խորհրդ: Մի՞թե երկնային Հոր կամով չի փախել հեթանոս Տրդատ արքայի սիրը: Տերն ամեն ինչ արեց մեզ համար, որ դարձի զանգ ու փրկության ճանապարհին կանգնեմ: Եվ մեզ ընդունեց «Փրկսոցն», անունը առաջինը դրեցինք մեզ կրոնի դրոշմը: Ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ էինք արժանացել այդչափ սիրո ու ողորմության... Չգիտեմ, բայց դրանով ես ոչ թե հոգաբարձ եմ, այլ մահապատկեր, արդյո՞ք արժանի եմ... Չէ՛, որ դեռես բարոնական եմ կասկածել, սեւ, նախաձեռն, ղեկավար ամեն ինչից:

Ինչու աշխատում եմ չամաչել ինչու ինձնից: Իսկ փրկսոցները մեզական են ընդունելու 1700 ամյան ինձ համար ծննդյան տոն է հարազանների, դաստիարակ ու ազգիս հավաստի ծնվելու տոնը:

Արմինե Գրիգորյան (16 Տ.)
Արաբկիրի հայրողյաց ճան
դասանի թղթակիցների դասարանի սան

«Սուրբ եկեղեցի», Ռաֆայել Օհանյան (6 Տ.)

Էջի դասարանում: ԱՆՆԱՆ ԱՆՆԱՆ

ՅԻՐԱԿԻ ՄԵՐԻՆ ՈՒՐԵԼՈՒՄ Է

«Հայկական ժամանակ» թերթի օգոստոսի 30-ի համարը լավագույն օրինակն է թերթի բուն առաքելության: Օրվա առաջնորդող խնդիրը համաբերելով իսկապատճառով գաղափարական ցամաքի կարեւորությունը հենց ցամաքապարհի, ասել է թե ոճով ու լեզվով նույնաբան «բարեկիր», փորձ է արվում ծաղրել, քակարեկել Հայ Առաքելական եկեղեցին:

Նախ ասենք, որ Մայր Աթոռի տեղեկական համակարգի տարածած հաղորդագրության նկատմամբ ոչ այլ ինչ էր, քան հերձույն այն սխալ լուրերի, թե իբր ցամաքը նվիրված է ֆրիսոնությունը Հայաստանում դեպքեր կունենալու 1700-ամյակին, ուստի անհրաժեշտ անհրաժեշտ իր ժողովրդի ավագանիները, իր դասակարգային հասարակության անհրաժեշտ «Հայկական ժամանակին» կանոնում են ասել:

որ Հայ եկեղեցին, անցյալում թե ներկայումս, չի եղել և չի կարող լինել «խղճուկ»: Խղճուկը մենք ենք, առաջին հերթին մենք մեզ մասկուրադակ համարող լրագրողները, որ չենք բարեհաճում նույնիսկ ծանոթանալ ազգի մեծագույն ժառանգության առաքելաբան մեր եկեղեցու, ուստի մենք մեր եկեղեցական եւ ազգային օւս-օւս սրբությունների ու ավանդույթների հետ: Այլապես կարիք է լինում ունենալ դիմելու 21-րդ դարի դոկտրինային հարցերին՝ ֆրիսոնեական դասեր առնելու համար, այլ կիսանախի՞մ, որ դեռևս 4-րդ դարից ի վեր հայերն են եկրորդական օւս երկրներում ֆրիսոնությունում ֆարգել, դարձել եկեղեցու իրմանադիրներ ու սրբազաններ, ինչպես օրինակ հայազգի Ավարայրի խորհուրդներում: Մեր անգիտությունից է, որ դեռևս մեզ հասու չէ մի դարձրա՞նք, որ եկեղեցին միայն հոգեւորականությունը չէ, եւ նրանում առկա են օրոշյալ բնություններն էլ միայն հոգեւորականությունը չեն: Մի՞թե եկեղեցին է մեղավոր, որ մենք չուրք

մեկ դար է երես ենք դարձել մահից, որ հայսօրի դասաւանդումը մահաւանդումների ֆանտազիա ստեղծում է «մահադուրեւ» բոլոր էին այնքան, որ սոսկ խորհրդաւանական հնչեւանք ունենա: Այստեղ է, որ իմեք է ծայրել. «Մեղա, մեղա»: Մեղա, որ չգիտենք նույնիսկ սարակական բաներ եւ հրապարակաւ եկեղեցուն ենք վերագրում մեր օսարանությունից ու զգիտությունից ծնված գաղափարները: Եկեղեցուն ու այլա՞նք սովորություններ: Եկեղեցուն է մեղավոր, որ չենք բարեհաճում մենք մեր հոգեւոր տուն հաղորդակից ու մասնակից դառնալու մահաւանդումները: Եկեղեցուն է մեղավոր, որ մահաւոր մայր եւ առաջ ուղարկում ենք «մահա» ամբողջությունը մահաւորական է կարոտային, հիվանդներն ու աղափարներն էլ եկեղեցին էլ օրինել են առ այսօր էլ, որդես մահաւորությունը մահ (ինչպես որ Քրիստոս ասաց իր աւակներին, «Դուք եք երկրի աղբ»), օրինում է

միայն աղբ, որը մորթելուց առաջ չալիս են կենդանուն «ի կերակուր»: Իսկ մահաւանդուի արյունը ճակատներին ֆելու, հարսանիքներին մորթուող աղաւանդի օւրեւր աղաղակ ու թմբուկ հնչեցնելու սովորությունները, որոնք ոչ մի կարող չունեն ֆրիսոնեական մեր եկեղեցու ավանդույթների հետ, մեղաւորում ենք են գեւ ծիսաւանդ, ինչպես փորձում ենք այսօր հայկականացնել իսկապատճառով մահադուրեւների «արվեստը»: Իսկ ինչ վերաբերում է եկեղեցու «դեմին», այն միայն տեսանելի չէ կասարյալ զգեստին: Իր ժողովրդի դասաւանդումը ֆաշիստային հայ մարդը գիտի, որ Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու ԴԵՄԵԸ գրեթէ գոյուն է ու վարդապետական զգեստաւոր էլի, մեզ ժառանգական իրաւունքները մահաւորական ողջ ժառանգությունը, այլ խոստով հայի ազգային, անփոփոք ողջ դիմագիծը: Հայ եկեղեցու դեմքը միայն վերջին ժամանակներում մահաւանդությունը, այլ խոստով հայի ազգային, անփոփոք ողջ դիմագիծը: Հայ եկեղեցու դեմքը միայն վերջին ժամանակներում մահաւանդությունը, այլ խոստով հայի ազգային, անփոփոք ողջ դիմագիծը: Հայ եկեղեցու դեմքը միայն վերջին ժամանակներում մահաւանդությունը, այլ խոստով հայի ազգային, անփոփոք ողջ դիմագիծը:

կարգության դրոշմը, որոնցում համադասաւանդական գիտելիքներ են տեսնում հազարավոր մանուկներ ու դասաւանդներ, կիրակնօրյա դրոշմներ են ու ֆարգաւան կենտրոններ, հայորդայալ ճեղքներ կից գործող բարեգործական ճաւարաններ են ու հազարավոր կարոտայիններ, նյութական օգնություն ցուցաբերել են այլ բազում ճեղքներում, որոնց անդադաւանային այս հրապարակաւ անհրաժեշտ մահաւանդական համար մեր օրերի եկեղեցու դեմքն ու դիմագիծը, օնորհակալ կլինեն: Իսկ եթէ այլ դիմագիծ, ինչպես մահաւանդական ինքնապատկերները, այն օրն ու սկարտուրը, հոգեւոր տեսնալությունն ու իրմանաւանդությունը, այս դեմքում ու լուրս բնորոշ են հենց թերթի «միտային»:

Աստղիկ ՍՏԱՐԱՆՅԱՆ

ԱՍՏՐԱՆՅԱՆԻՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿՅՈՒՆԱՔԱՐ (ԸՍՏ ՄԱՆԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍԿՐԻՍՆԵՐԻ)

Սկիզբը էր 6

Ըրդ համալսարանային այս հիվանդանոցը, բոլոր համալսարանային օրերները եւ վերադառնալով տուն մտապահի լսածը: Այսպիսով մահաւոր իտալի ու խաղաղության մեջ կիսատատկի անփախարակ փորձով զգալով հաջողությունը: Իսկ աստանան հենց որ տեսնի, որ մարդու հոգում Աստուծո օրերն է գրված, իսկ սիրտը վերածվել է այլ օրերին բարե տախտակների, այնուհետ չի մտնում նրան: Համգի, որ երկնային գրքերը դրոշմված են ոչ թե պղնձե սյան վրա, այլ Սուրբ Հոգով աստվածատեղ արտոնում են ճաւանդուն են Նրա շնորհներով, այնտեղ մահ մույնիսկ հայապր ճեղքել չի կարող եւ հեռու կփախչի: Աստանայի եւ նրա ներշնչած խորհուրդների համար ավելի արարափելի բաներ չկան, քան աստվածային ճշմարտություններով կանգնած միտքը եւ միշտ այդ աղբյուրին կառնած հոգին: Այլապիսկ ոչինչ չի գործել էլ այսպիսի հոգուն աստանել, թեկուզ տիաճությունը պատահի, ոչ էլ կիսարտագին ու կլանմանը նրան հաջողությունը, այլ փորձերի մեծ ու խոտովի մեջ էլ խաղաղությունը կկալի: Եւ իսկապես էլ, մեր խոտովաւորությունը պատճառը դրսում չէ, այլ մեր հոգու տկարություններն են: Եթէ մեր հոգու տառապանքը պայմանավորվելու համար գամմաներով, ապա բոլոր մարդիկ էլ պարտադիր կհաշակեն այդ բանը: Համգի բոլորս էլ մահաւորում ենք միեւնույն ծովով, հրնարաց որի անհմար է խոյս տալ արիւնների ու փորձերներից: Եւ թե կան այնպիսի, ովքեր չեն են բարկված արեւելոտության ու փորձերների, ապա ակնհայտ է, որ փորձերից անապագան է ոչ թե այս կամ այն համաճանգը, այլ մեր հոգու վիճակը: Հետաւարար, եթէ մենք մեր հոգին տրամադրենք այնպես, որ դրսում մահաւոր անեն ինչ, ապա մեզ համար ոչ փորձերի կլինի, ոչ էլ խոտովաւոր, այլ միշտ քարենպաստ անդրդր կլինի ու Հով

հաննես Ոսկերեան): Հնում բարեպաշտ քրիստոնեական ընտանիքներում երեխաներն իրենց մտավոր կրթությունը սկսում էին Ա. Գրքի ուսումնասիրությունից: (Որոգիներսի հայրն ամեն օր Ա. Գրքը կարդալ եւ պատմել էր տալիս իր որդուն, որն արանմանի սեր էր ցուցաբերում այդ պարտաւորությունից մկատմամբ եւ իր աստվածաբանական հարցերով գործնականում հորը: Նրա հայրը վկայում էր, որ համալսարանի գլխավոր համարություն իր որդու կրթությամբ իբրեւ «Սուրբ Հոգու տաճար»: Մանկուց Սուրբ Գրքը սերտում էին Ա. Գրքի

կրթությունը ընթանում էր բարդականի հետ միասին, ինչն իմաստանցում էր նրանց մանկական ընթերցանությունը, խորամուկ մրանց մատուղ սրտերը, եւ, քնակամարաւ, մեր Գրքի մկատմամբ խոր արմատներ պիտի արձակել նրանց հոգում: Նմանօրինակ դաստիարակություն էին որդեգրել նեոէկեկաւայան այն սուրբ ընտանիքներ, որից սերում էր տիեզերական մեծ վարդապետ Ա. Բարսեղը: Մայրը Բարսեղի քույր Մակրինային դաստիարակելիս սերտել էր տալիս այն գրքերը, որոնք հասկանալի էին աղջկան (հասկապետ Սողոմոնի իմաստությունը): Իսկ այդ գրքերից հատկապես այն, ինչն առաջնորդում էր առաքելի կյանքին: Մակրինան աղոթները գիտեր այնպես, որ խորամուկ իր բոլոր գործերում, որպես բարի ընկեր, ուղեկցում էին նրան: Մայրը արգելում էր դուրսը կարդալ հերթաճաւանակ ողբերգություններում ու կատակերգություններում հանդիպող կրքերի մկարաւորությունները: Հետագայում Մակրինան նույն ոգով դաստիարակել իր եղբայր Պետրոսին: Այդպես դաստիարակվեց նաեւ Բարսեղ Մեծը: «Աստուծո ուղիները» ու մեր Տեղ Հիսուս Բիստոսի շնորհիվ, ասում է նա, դաստիարակվել են քրիստոնեյա ծնողների կողմից՝ վաղ մահաւորներից նրանցից սովորելով Սուրբ Գրքը, որը եւ առաջնորդում էր ինձ դեպի ճշմարտություն ճանաչողությունը:

Հրեաների ինչ սովորություններ էր (որ պատմում են ցայսօր) իրենց երեխաներին նախաճաւար հետաւոր սովորեցնելու դաստիարակել աստվածային Գրքերի ուսուցմամբ: Սա կարելու խրատ է բոլոր ծնողների, որ անմահ կան այդ միջոցով հոգան նախկին բարձր դաստիարակությունը որդիներին Սուրբ Գրքի վարձեցնելու մասին, որը նրանց կյանքի բարեպաշտության հիմքն է (Ի. Գրքերի վարդապետ Ավետիքյան):

Շարունակելի

գոր Աստվածաբանը, ու Հովհան Ոսկերեանը, ու Մակրինան եւ այլք: Հերոսիմոն երանելիին այսպիսի խորհուրդ է տալիս այդի Լիդիային նրա դուստր դաստիարակության առնչությամբ. «Ըրդ ամեն օր թեզ հետ միասին մի բանի թերք ընթերցի Ավետարանը եւ առաքելական բրքերը: Այսպիսով բոլոր ամեն առաքելական թեզ ասես մի ծաղկեփունջ մատուցի արքայան Գրքերից բարկված: Ըրդ այդ լիդի նրա ամենագիտավոր հոգը, ամենասովորական գործը...»: Այսպիսով, նրանց մտավոր

գոր Աստվածաբանը, ու Հովհան Ոսկերեանը, ու Մակրինան եւ այլք: Հերոսիմոն երանելիին այսպիսի խորհուրդ է տալիս այդի Լիդիային նրա դուստր դաստիարակության առնչությամբ. «Ըրդ ամեն օր թեզ հետ միասին մի բանի թերք ընթերցի Ավետարանը եւ առաքելական բրքերը: Այսպիսով բոլոր ամեն առաքելական թեզ ասես մի ծաղկեփունջ մատուցի արքայան Գրքերից բարկված: Ըրդ այդ լիդի նրա ամենագիտավոր հոգը, ամենասովորական գործը...»: Այսպիսով, նրանց մտավոր

Հրեաների ինչ սովորություններ էր (որ պատմում են ցայսօր) իրենց երեխաներին նախաճաւար հետաւոր սովորեցնելու դաստիարակել աստվածային Գրքերի ուսուցմամբ: Սա կարելու խրատ է բոլոր ծնողների, որ անմահ կան այդ միջոցով հոգան նախկին բարձր դաստիարակությունը որդիներին Սուրբ Գրքի վարձեցնելու մասին, որը նրանց կյանքի բարեպաշտության հիմքն է (Ի. Գրքերի վարդապետ Ավետիքյան):

ԱՐԴԻ ՕԿՈՒՄՍ-ՄԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ԿԱՍ ՀԵՐԱՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՈՐ ԴԻՄԱԿԻ ՏԱԿ

Սկիզբը էր 5

Հարջարան, խաչ կրել, աղաւախություն, զղջում, զոհություն, փառաբանություն եւ ֆրիսոնեական մահաւանդական սկզբունքները, որոնք դիմաւորում են իմաստական մեծ մարդու կյանքը, ուրվագծում մահաւանդական ճանապարհը, խորք են վերամահաւանդական վարդապետության համար: Ո՛վ չգիտի, թե իր մահունի իր մահուն, կամ ո՛վ չի առաքել կամ չաւարանի տեսել: Վերամահաւանդական վարդապետության ջախագովներն այդ ամենը բացատրում են այսպես, անհասկանալի կեցողություն, կամ իր եւսի, որդես ամեն, դեմքի գոյությունը անցողիկ է եւ հետեւաբար անաւոր: Մարդու համար չաւարանը, ստաղաւոր, սեր, կյանք, մահը եւսկան չեն, այդ ամենը կանցնեն, դրա համար դեմք է հետեւի համադասաւանդական գուրունների ֆարգներին, որոնք կսովորեցնեն դուրս գալ կյանքին բնորոշ այդ զգացումներից եւ աստիճանաբար զարգանալով կծգեն միլիարդային դաւանալով «չգոյ», որն էլ համարվում է իրական երանությունը:

Մարդկային այդ գործունեւից են նաեւ բանականությունը, մահաւանդական կարողությունը, որն ինքնին ծնոր է աստվածային եւ բնորոշ է կենդանական աւախաւում միայն մարդուն: Այս կարելու հասկանալի էլ ավելորդ է, համարվում օկուլտ-միստիկական աւախաւում: Եւ սա բնական է, քանի որ մահաւոր անհաւ չի կարող անհաւալ, անդեռ դաւանալ: Միջոցաւ օւս օկուլտիստներն ենք հասկանում են այնպիսի աւախաւների գոյությանը, ուր ենք չունեն առողջ բանականությունը, տրամաբանությունը, մահաւորությունը: Այդ աւախաւներից նրանք անհաւանում են «գիտակցության բարձր աւախաւներ», եւ բոլոր «մեծագույն» օկուլտիստները ենք այդ աւախաւների հետ կապ հաստատելու ճանաւարհներն են ցույց տալ են այնտեղից «լուսավորվելով» ճանաւել «ճեմարտություն»: Ա. Շայնեյնը «աւախաւություններից» ամենաաւախաւին ենք այդպիսի մի վերնագիր ունի. «Ինչպես ճանաւել բարձրագույն աւախաւները», ուր նկարագրում են ցույց է աւախ այդ «աւախաւների» հետ կապի մեջ մանուկ ճանապարհը:

Շարունակելի

Դեւոնդ Ին. ՍԱՅԻՆՅԱՆ
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ԵԳԿ

ՔՐԻՍՏՈՆԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրագրական երկապարթեր
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության եւ ֆարգություն կենտրոն

Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Սամբուրյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ Բ. Վարդապետաւ, Ս. Գայանե եկեղեցի, Քրիստոնեական դաստիարակության եւ ֆարգություն կենտրոն

հեռախոս՝ (0+31) 56780
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տարան
Ստր. է տղաւ. 14. 9. 2001 թ.
Տղաւանակ՝ 2500

Գինը՝ 50 դրամ: